

บทที่ 4

ผลการวิจัยและการอภิปราย

ในบทนี้ผู้วิจัยได้เสนอผลการวิจัยตามจุดประสงค์ที่ได้กำหนดไว้ในบทที่หนึ่งโดยละเอียด พร้อมทั้งอภิปรายถึงเหตุผลของผลการวิจัยควบคู่ไปด้วย ทั้งนี้เนื่องจากลักษณะเนื้อหาสาระของการศึกษาเรื่อง "การเคลื่อนที่ของพระสงฆ์" ประกอบด้วยสถิติตัวเลขที่ได้จากการค้นคว้า และจำเป็นต้องนำเอาลักษณะการวิเคราะห์ในเนื้อหามาอธิบายควบคู่กัน

ในบทนี้กล่าวถึงผลการวิจัยตามความมุ่งหมาย ดังต่อไปนี้

ผลการวิจัย

1. ภูมิหลังของพระภิกษุสามเณรที่เข้ามาศึกษาในระดับชาติ อุดมศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระหว่างปีการศึกษา 2506 ถึง 2515
โดยเสนอแยกในรายละเอียด ดังนี้
  - 1.1 ภูมิลำเนาที่พระนิสิตเกิดจากภาคต่าง ๆ
  - 1.2 ผลการศึกษาเปรียบเทียบภูมิลำเนาของพระนิสิตภาคต่าง ๆ
2. อาชีพของบิดามารดาของพระนิสิตที่เข้าเรียนในระดับชาติอุดมศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระหว่างปีการศึกษา 2506 ถึง 2515
3. กิจกรรมทางสังคมที่พระนิสิตมีส่วนร่วมในสถานศึกษามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
4. จำนวนของพระนิสิตที่สำเร็จการศึกษาและทำการศึกษาต่อเพิ่มเติม
5. สถานภาพทางสังคมในปัจจุบันของพุทธศาสนิกที่ลาสิกขาแล้ว

ผู้วิจัยได้นำเสนอผลการวิจัยเป็นข้อ ๆ ตามลำดับ ในลักษณะที่ว่าเมื่อเสนอผลการวิจัยตอนแรกแล้ว ได้นำส่วนอภิปรายคือ ข้อสันนิษฐานในเหตุผลถึงความน่าจะเป็นไปได้ของผลการวิจัยแต่ละข้อตามลำดับ ดังต่อไปนี้ คือ

1. ภูมิหลังของพระภิกษุสามเณรที่เข้ามาศึกษาในระดับบาลีอุดมศึกษา ระหว่างปีการศึกษา 2506 ถึง 2515

1.1 ภูมิดำเนาที่พระนิสิตเกิดจากภาคต่าง ๆ

การกำหนดเขตหรือภาคในการศึกษาค้างนี้ ใช้เกณฑ์สำคัญทางภูมิศาสตร์¹ ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 ภาค ดังนี้

1. ภาคกลาง
2. ภาคตะวันออกเฉียงใต้
3. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
4. ภาคเหนือ
5. ภาคใต้

1. ภาคกลาง เป็นที่ราบที่มีบริเวณเนื้อที่กว้างขวางมาก เป็นศูนย์กลางทางการเกษตรและอุตสาหกรรม เป็นศูนย์กลางการคมนาคมขนส่งทั้งภายในและนอกประเทศ และยังเป็นศูนย์กลางของการปกครอง โดยแบ่งการปกครองออกเป็นจังหวัดต่าง ๆ รวม 30 จังหวัด คือ กรุงเทพมหานคร กาญจนบุรี กำแพงเพชร ฉะเชิงเทรา ชัยนาท นครนายก นครปฐม นครสวรรค์ นนทบุรี ปทุมธานี ประจวบคีรีขันธ์ พระนครศรีอยุธยา พิษณุโลก เพชรบุรี เพชรบูรณ์ ระยอง ราชบุรี ลพบุรี สมุทรปราการ สมุทรสงคราม สมุทรสาคร สระบุรี สิงห์บุรี สุโขทัย สุพรรณบุรี

¹สวาท เสนาณรงค์, ภูมิศาสตร์ประเทศไทย, โครงการตำราสังคมศาสตร์และมานุษยศาสตร์ สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, กรุงเทพฯ, 2512.

อ้างทอง อุทรคิดด์—และอุทัยธานี

2. ภาคตะวันออกเฉียงใต้ (ของอาวไทย) มี 4 จังหวัด คือ ชลบุรี
ระยอง จันทบุรี ตราด

ในการศึกษาของผู้วิจัยครั้งนี้ ได้รวมภาคตะวันออกเฉียงใต้รวมไว้กับ
ภาคกลางตั้ง เช่นการแบ่ง เขตตามหลักการปกครอง

3. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ (อีสาน) เป็นภาคที่มีเนื้อที่กว้างขวางมากที่สุด
สุดของประเทศ คือประมาณหนึ่งในสามของพื้นที่ทั้งหมดในประเทศ ประกอบด้วยพื้นที่ของ
จังหวัด 15 จังหวัดด้วยกัน คือ จังหวัดนครราชสีมา ชัยภูมิ ขอนแก่น เลย
อุดรธานี อุบลราชธานี ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ นครพนม หนองคาย สกลนคร
มหาสารคาม บุรีรัมย์ สุรินทร์ และศรีสะเกษ

4. ภาคเหนือ ประกอบด้วยพื้นที่ของ 8 จังหวัดด้วยกันคือ แม่ฮ่องสอน
เชียงใหม่ ตาก ลำพูน ลำปาง เชียงราย แพร่ และน่าน

5. ภาคใต้ หรือคาบสมุทรมภาคใต้ ประกอบด้วยพื้นที่ของ 14 จังหวัด คือ
กระบี่ ตรัง นครศรีธรรมราช นราธิวาส บัตตานี พังงา ภูเก็ต ยะลา สงขลา
สตูล สุราษฎร์ธานี ชุมพร และระนอง

การศึกษาถึงภูมิลำเนาของพระนิสิต* ผู้วิจัยจึงกำหนดไว้รวม 4 ภาคดังนี้

---

* ผู้วิจัยพบว่าพระนิสิตที่เข้ามาสมัครลงเรียนสาขาต่าง ๆ ในระหว่างช่วงปีการ
ศึกษา 2506 ถึง 2515 รวม 10 ปี มาจากภาคต่าง ๆ ทั้ง 4 ภาค คือ ภาคเหนือ ภาค
กลาง ภาคใต้ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีบางส่วนจำนวนน้อยมากที่มาจากประเทศ
ใกล้เคียง คือ มาจากประเทศลาว มาเลเซีย และประเทศจีน.

ภาคกลาง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคเหนือ และภาคใต้

1.2 เปรียบเทียบภูมิลำเนาเดิมของพระภิกษุสามเณรในระดับบาลีอุคคมศึกษาของ
มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ระหว่างปีการศึกษา 2506 - 2515

ผลการวิจัยพบว่า พระนิสิตทั้งหมดจำนวน 2015 รูป ในแต่ละปีการศึกษา มี
ภูมิลำเนาที่มาจากจังหวัดต่าง ๆ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุดมาเป็นอันดับที่ 1
คิดเป็นอัตราส่วนโดยเฉลี่ยทั้ง 10 ปี ร้อยละ 59.35 ต่อมาได้แก่ภาคกลาง ซึ่งในบางปี
การศึกษาก็มีพระนิสิตจำนวนน้อยกว่าภาคใต้ แต่เมื่อรวมตลอดทั้ง 10 ปีการศึกษาแล้ว
ผลปรากฏว่า มีพระนิสิตที่มาจากภาคกลางมากเป็นอันดับที่ 2 คือคิดเป็นอัตราส่วนโดย
เฉลี่ยร้อยละ 20.00 พระนิสิตมาจากภาคใต้มากเป็นอันดับที่ 3 คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ
15.35 และภาคเหนือเป็นภาคที่พระนิสิตมีภูมิลำเนาเดิมต่ำที่สุด คือ อัตราส่วนโดยเฉลี่ย
ร้อยละ 2.92 นอกจากนี้ยังมีพระนิสิตจากประเทศลาว มาเลเซีย และจีน คิดเป็นอัตรา
ส่วนร้อยละ 1.78

ภูมิลำเนาของพระนิสิตจากภาคต่าง ๆ และการศึกษาเปรียบเทียบภูมิลำเนา
ภาคต่าง ๆ ของพระนิสิตดังกล่าวนี้ นำเสนอในรูปของตารางที่ 1 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 แสดงอัตราส่วนร้อยละแต่ละปีการศึกษาที่พระนิสิตมีภูมิลำเนาเดิม และอัตราส่วนโดยเฉลี่ยทั้ง 10 ปี
(2506 - 2515)

ปีการศึกษา พ.ศ. ภูมิลำเนาเดิม	2506	2507	2508	2509	2510	2511	2512	2513	2514	2515	รวม
ภาคเหนือ	-	3.51 (7)	3.70 (7)	1.09 (2)	5.81 (10)	5.97 (11)	1.46 (3)	2.48 (5)	2.56 (6)	3.13 (8)	2.92 (59)
ภาคกลาง	13.98 (27)	27.63 (55)	23.80 (45)	18.03 (33)	17.44 (30)	21.10 (37)	18.04 (37)	20.39 (41)	20.51 (48)	19.60 (50)	20.00 (403)
ภาคใต้	18.13 (35)	14.07 (28)	11.11 (21)	12.02 (22)	12.20 (21)	17.39 (32)	21.95 (45)	15.92 (32)	18.80 (44)	16.07 (41)	15.35 (321)
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	67.87 (131)	54.77 (109)	61.37 (116)	68.85 (126)	64.53 (111)	51.08 (94)	57.56 (118)	56.71 (114)	54.70 (128)	58.43 (149)	59.35 (1196)
จากต่างประเทศ (ลาว, มาเลเซีย และ จีน)						5.43 (10)	0.97 (2)	4.47 (9)	3.41 (8)	2.74 (7)	1.78 (36)
รวม	100 (193)	100 (199)	100 (189)	100 (183)	100 (172)	100 (184)	100 (205)	100 (201)	100 (234)	100 (255)	100 (2015)

จากตารางที่ 1 ซึ่งแสดงอัตราส่วนร้อยละแต่ละปีการศึกษาที่พระนิสิตมี
 ภูมิลำเนาเดิม และอัตราส่วนร้อยละโดยเฉลี่ยทั้ง 10 ปี คือ ระหว่างปีการศึกษา 2506
 ถึงปีการศึกษา 2515 มีพระนิสิตที่เข้ามาศึกษาในคณะต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยเกษตรราช-
 วิทยาลัย จำนวนทั้งหมด 2015 รูป จากภาคต่าง ๆ ทั่วประเทศ โดยเฉลี่ยทั้ง 10 ปี
 การศึกษาแล้ว พระนิสิตมีภูมิลำเนาเดิมจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุดเป็นอันดับ
 ที่ 1 คือ 1196 รูป คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 59.35 มาจากภาคเหนือน้อยที่สุดเพียง
 59 รูป ร้อยละ 2.92 สำหรับภาคกลางและภาคใต้ มีพระนิสิตที่มีภูมิลำเนาเดิมเป็นอันดับ
 ที่ 2 และ 3 ตามลำดับ คือ 403 รูป ร้อยละ 20.00 และ 312 รูป ร้อยละ 15.35
 สิ่งที่น่าสนใจก็คือตั้งแต่ปีการศึกษา 2511 ถึง 2515 มีพระนิสิตที่มาจากประเทศไทยใกล้เคียง
 เป็นจำนวน 36 รูป คิดเป็นร้อยละ 1.78

ต้นนิษฐานสาเหตุของความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลำเนาเดิมกับการเคลื่อนที่ทางสังคมของ พระนิสิต

การศึกษานิวทิงของพระนิสิตจำนวน 2015 รูป ที่เข้ามาศึกษาในมหาวิท-
 ทยาลัยเกษตรราชวิทยาลัย ระหว่างช่วงปีการศึกษา 2506 - 2515 ในส่วนภาคที่เป็นภูมิลำเนา
 เดิม และอาชีพของบิดาคงกล่าวมาแล้ว เมื่อพิจารณาตามแนวความคิดของการเคลื่อนที่
 ทางสังคมแล้วจัดเป็นลักษณะการเคลื่อนที่ทางสังคมที่เปลี่ยนแปลงตามแนวนอนของสังคม
 (Horizontal mobility) ทั้งนี้เพราะมิได้ทำให้สถานภาพของคนที่เกี่ยวข้องสูงขึ้น
 หรือต่ำลง เช่น การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเพราะการอพยพเคลื่อนย้าย (migration)
 ของคนจากที่หนึ่งไปอีกที่หนึ่ง เป็นต้นว่าจากชนบทเข้าไปในกรุง หรือจากกรุงเข้าไปใน
 ชนบท กลุ่มประชากรที่ศึกษาคือจำนวนพระนิสิตทั้ง 2015 รูปที่มีภูมิลำเนาจากภาคต่าง ๆ
 และได้อพยพย้ายสถานที่เข้ามาจำวัดในจังหวัดกรุงเทพมหานคร และจังหวัดใกล้เคียง จึง
 นับเป็นการเปลี่ยนแปลงตามแนวนอนของสังคม อีกประการหนึ่งพระนิสิตทั้ง 2015 รูปนี้
 ยังครองเพศบรรพชิต พยายามชวนชวาศึกษาหาความรู้ให้สูงขึ้นตามลำดับ จนถึงขั้นสูงสุด
 คือ ระดับบาลีอุดมศึกษา ซึ่งปัจจัยการศึกษานี้เองที่ทำให้เกิดการเคลื่อนที่ทางสังคมในแนวยืน

(Vertical mobility) ภายหลัง

จากผลการวิจัยพบว่า พระนิสิตในแต่ละปีการศึกษาระหว่างปี 2506 ถึง 2515 มีภูมิลำเนาเดิมมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุด รองลงมาคือ ภาคกลาง ภาคใต้ และภาคเหนือตามลำดับ โดยเฉพาะถ้าพิจารณาตามตารางที่แสดงเปรียบเทียบไว้ (ตารางที่ 1) จะเห็นได้ว่า ภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นภาคเดียวที่มีพระนิสิตคิดเป็น อัตราส่วนร้อยละถึง 59.35 ใน 10 ปี ซึ่งมีมากกว่าทั้งสามภาคที่เหลือรวมกัน

การที่พระนิสิตมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุดนั้น สันนิษฐานได้ว่า น่าจะเป็นเพราะสาเหตุสำคัญ 3 ประการ ดังต่อไปนี้ คือ

1. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีสภาพภูมิศาสตร์ที่เสียเปรียบเมื่อเทียบกับภาคอื่น ๆ ของประเทศ
2. สภาพเศรษฐกิจในครอบครัวยุคทั่วไปส่วนใหญ่มีฐานะความเป็นอยู่ที่ยากจน
3. จำนวนประชากรในภาคอีสานมีมากกว่าภาคอื่น ๆ

1. ภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีชื่อเรียกอีกชื่อหนึ่งว่า "อีสาน" ซึ่งเป็นคำภาษาบาลี สันสกฤตใช้ว่า "อีสาน" แปลว่าทิศตะวันออกเฉียงเหนือ เหตุผลที่ว่าพระส่วนใหญ่มาจากภาคอีสาน เพราะสภาพความเสียเปรียบทางด้านภูมิศาสตร์ ก็คือพื้นดินส่วนใหญ่ของอีสาน (นอกจากในที่บางแห่งซึ่งมีจำนวนน้อย) มีลักษณะเป็นดินทรายซึ่งเก็บน้ำไว้ไม่ได้ และขาดความอุดมสมบูรณ์ แหล่งเก็บน้ำธรรมชาติจึงมีน้อยและการจะสร้างอ่างเก็บน้ำก็ทำได้ยาก เพราะปรากฏว่าน้ำมักจะซึมลงไปหมดหรือไม่ถึงก็เป็นเพราะอากาศแห้งน้ำก็มักจะระเหยไปอย่างรวดเร็วจนแห้งขอด นอกจากลักษณะของดินในประการแรกแล้ว ข้อเสียในข้อที่สองก็คือ ลักษณะของฝนที่ตกในภาคอีสานเป็นฝนที่ตกในระยะสั้น ๆ ซึ่งต่างกับฝนมรสุมของภาคกลางอันเกิดจากพายุหมุนในทะเลจีนตอนใต้ ในอาณาเขตทางภาคอีสานมีฝนตกน้อยมาก จนในบางปีน้ำไม่พอที่จะใช้แม้เพียงเพื่อปลูกข้าวครั้งเดียว

ไคมีผู้เชี่ยวชาญทางการศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับสภาพภูมิศาสตร์ ซึ่งนอกจากจะไม่เชื่อต่อการเกษตรกรรมแล้วยังเป็นอุปสรรคอย่างใหญ่หลวง คือ เพ็นเดิลตัน (Pendleton) ซึ่งบรรยายลักษณะภูมิศาสตร์ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือไว้อย่างรัดกุมว่า ลักษณะที่เป็นที่สูง ๆ ต่ำ และเป็นที่ยากขวางปกคลุมด้วยป่าไม้ที่ขึ้นอย่างหนา ๆ ทั่วพวกเนื้อแข็ง พื้นดินไม่ค่อยอุดมสมบูรณ์และน้ำไม่เพียงพอ พื้นที่เหมาะที่จะถางเพื่อทำการเพาะปลูกในบริเวณที่ราบต่ำ หรือลาดต่ำ ซึ่งมีน้ำซึ่งอยู่ได้ในระดับที่พอเหมาะในฤดูร้อน เป็นบริเวณที่คนนำเขามาปลูกข้าวขนาดเล็ก บริเวณที่ราบเป็นทุ่งหญ้ามีอยู่ทั่วไป มีคนไถหนามขึ้นอยู่ตามซอกหินต่าง ๆ เป็นที่ ๆ ยังไม่ใคร่ทำการเพาะปลูก เนื่องจากในฤดูน้ำ ๆ จะท่วมอย่างรวดเร็ว และมีระดับลึกเกินกว่าจะปลูกข้าวได้ และในฤดูแล้งก็จะแล้งเกินไป¹

การแก้มิปัญหาสภาพภูมิศาสตร์โดยเฉพาะเรื่องน้ำของภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คงกล่าวแล้วอาจทำได้ ด้วยการสร้างอ่างเก็บน้ำพื้นคอนกรีต หรือการขุดน้ำบาดาลขึ้นมาใช้ แต่ค่าใช้จ่ายในการลงทุนจะต้องใช้เป็นจำนวนมหาศาลยิ่งนักจนเกินกำลังจะสร้างได้

ด้วยเหตุผลที่ว่า ภาคอีสานมีความแห้งแล้งเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่น ๆ จึงเป็นเหตุผลสำคัญที่ทำให้จำนวนพระนิสิตมาจากภาคนี้มากกว่าภาคอื่น ๆ

2. สภาพฐานะทางเศรษฐกิจของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยทั่วไป
ส่วนใหญ่ยากจน

เหตุผลข้อนี้ถือว่าสืบเนื่องมาจากสภาพความแห้งแล้งเป็นสำคัญ จากการสัมภาษณ์พระนิสิตที่มีภูมิลำเนาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือหลายรูป และจากพระผู้ใหญ่ที่บริหารอยู่ในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ทุกคนได้ให้เหตุผลเดียวกันว่า พระนิสิตจาก

¹Robert L. Pendleton, สังคมวิทยาของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ แปลจาก "Land Use in Northern Thailand," Geographical Review, 1943. โดย สุเทพ สุนทรเกสัช, พระนคร : สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย, 2511.

ภาคนี้ส่วนใหญ่โยมบิดามารดาอยากจนมาก และไม่อาจศึกษาต่อในระดับประถมศึกษาตอนปลายได้ จึงบวชเป็นสามเณรและศึกษาในเพศบรรพชิตตลอดมา

ในการศึกษาครั้งนี้แม้ว่าจะไม่สามารถได้ข้อมูลเกี่ยวกับรายได้จากพระนิสิต ทั้ง 2015 รูปได้ แต่ผลจากสภาพข้อเท็จจริงในเหตุผลด้านสภาพภูมิศาสตร์และจากข้อมูลที่ได้จากการสอบถามดังกล่าวแล้ว ซึ่งมีอยู่ 5 รายที่ทราบว่า พระภิกษุทั้ง 5 รูปนั้นมาจากภาคอีสานทั้งหมด ท่านอธิบายให้ฟังว่า ท่านเหล่านั้นมีพี่น้องหลายคน ตัวท่านรักทางการเรียน แต่โยมบิดามารดาชังคนที่จะส่งให้เรียนจึงได้นำไปฝากกับท่านสมภารที่วัดใกล้บ้าน เมื่อไปอยู่ระยะแรกมีสถานภาพเป็น "เด็กวัด" คือปรนนิบัติรับใช้หลวงพ่อบ้าง เรียนหนังสือจากท่าน ครั้นต่อมาจึงบวชเณร และหลังจากนั้นก็ได้ทำการศึกษาพระธรรมวินัยควบคู่กับแบบเรียนทางวิชาการที่ทางกระทรวงศึกษาธิการจัดให้สอบเทียบได้ ในพรรษาต้น ๆ ยังคงจำวัดอยู่ที่เดิม ครั้นสอบเลื่อนชั้นสูงขึ้นก็ย้ายเข้ามาในเขตเมืองของจังหวัดนั้น ๆ จนกระทั่งในที่สุดก็เดินทางมายังเมืองหลวง และเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัย

จะเห็นได้ว่าผลจากความยากจนนั้นกระทบกระเทือนโดยตรงต่อการศึกษา

ลักษณะที่ชี้ให้เห็นชัดถึงลักษณะความยากจนก็คือการพิจารณารายได้ การมีรายได้ถ้ามีผลทำให้มาตรฐานการครองชีพทุกด้านต่ำไปด้วย จากการสำรวจรายได้ของชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งสำนักงานสถิติแห่งชาติได้ศึกษาคำนวณและประมาณรายได้ต่อหัวไว้ในปี พ.ศ. 2505 ปรากฏว่ามีเพียง 900 บาท ขณะที่รายได้ต่อหัวโดยประมาณของหัวประเทศในปีเดียวกัน 2,000 บาท¹ และจากการศึกษาอย่างใกล้ชิดในภาคอีสานของ

¹ Advance Report, Household Expenditure Survey, B.E. 2505, National Statistical Office, Office of the **Preminister**, Bangkok, 1964.

มิลลาร์ด เอฟ. ลอง (Millard F. Long) ที่จังหวัดขอนแก่นในปี พ.ศ. 2505-2506 ได้กล่าวไว้ว่า ตัวเลขที่แสดงรายได้ของชาวนานั้นไม่ได้กระจายโดยเท่ากันอย่างที่อ้าง และได้คาดไว้ว่าชาวนาระดับต่ำในกลุ่มที่มีรายได้ต่ำสุดเฉลี่ยแล้วมีรายได้เงินสด 300 บาทต่อหัว และถึงแม้จะยอมให้ว่าอาจจะมีรายได้ที่เป็นสิ่งของซึ่งอาจรวมแล้วเป็น 2 เท่าของจำนวนดังกล่าวเป็น 600 บาท ท่านก็ยืนยันว่า ชาวนาซึ่งก็หมายถึงคนที่อาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นพวกที่อยู่ในสภาพที่ยากจนอย่างแท้จริง¹

เหตุผลอีกข้อหนึ่งที่มองเห็นชัดว่าทำไมคนในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจึงมีฐานะยากจน ทั้งนี้เป็นผลสืบเนื่องมาจากข้อเสียเปรียบในสภาพภูมิศาสตร์ คือทำให้ผลิตผลทางเกษตรกรรมและรายได้ต่ำกว่าภาคอื่น ๆ ทั้งหมด อันมีผลพลอยทำให้มาตรฐานความเป็นอยู่ต่ำต้อยเมื่อเปรียบเทียบกับภาคอื่น ๆ ของประเทศไทย เช่น สถิติของการผลิตข้าวต่อไร่โดยเฉลี่ยของแต่ละภาคของประเทศไทยในปี พ.ศ. 2513

ภาคกลาง	ผลผลิตข้าวเปลือก	312	กิโลกรัมต่อไร่
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ	ผลผลิตข้าวเปลือก	248	กิโลกรัมต่อไร่
ภาคเหนือ	ผลผลิตข้าวเปลือก	407	กิโลกรัมต่อไร่
ภาคใต้	ผลผลิตข้าวเปลือก	299	กิโลกรัมต่อไร่ ²

จะเห็นได้ว่าผลิตผลข้าวต่อไร่ของภาคตะวันออกเฉียงเหนือต่ำที่สุด ซึ่งมีผลทำ

¹Jenis F. Long, et al., Economic and Social Conditions Among Farmers in Changward Khonkaen, Kasetsart University, 1963, p. 64 - 65.

²กรมส่งเสริมการเกษตร กระทรวงเกษตร, เอกสารเผยแพร่สถิติผลผลิตข้าว, 2514.

ให้รายได้ต่ำกว่าภาคอื่น ๆ และกระทบกระเทือนทางอ้อมต่าง ๆ ด้วย โดยเฉพาะด้านการศึกษาของบุตรอย่างมาก ดังเช่นการศึกษาของ โฮล์มส์ (Holmes) ที่ตำบลคิลลา จังหวัดชอชแกน เมื่อปี พ.ศ.2516 เห็นว่าเด็กแม่จะมีสติปัญญาดี ผลการเรียนดี แต่ก็ไม่สามารถเรียนต่อสูงกว่าระดับประถมปีที่ 4 ได้ เพราะสภาพทางเศรษฐกิจสังคมของครอบครัว ผู้วิจัยรายงานในรายละเอียดไว้ว่า การที่จะส่งบุตรของตนให้ศึกษาต่อบิตามารคาคงต้องมีรายได้โดยเฉลี่ยปีหนึ่งสูงกว่า 2,500 บาทขึ้นไป และขึ้นอยู่กับลำดับที่ของความเป็นลูก (ชาย) คนที่เท่าใดด้วย ทั้งนี้เพราะเป็นที่ยอมรับร่วมกันว่า ลูกชายคนโตไม่มีโอกาสที่จะเรียนในชั้นสูงต่อไป ถ้าเขามีน้องชายคนรองลงไปซึ่งเรียนดีและพ่อแม่จะมีกำลังส่งให้เรียนต่อได้ ทั้งนี้เพราะที่ชายคนโตต้องเป็นกำลังสำคัญช่วยเหลือพ่อแม่

จากเหตุผลทั้งหมดดังกล่าวมาแล้ว ทำให้มองเห็นได้ชัดว่าคนภาคตะวันออกเฉียงเหนือส่วนใหญ่มีฐานะความเป็นอยู่ที่ยากจน และมีผลกระทบต่อบริษัททางการศึกษาเล่าเรียนของบุตร จากสาเหตุสำคัญนี้เองก็เป็นผลกระทบทางอ้อมทำให้เด็กที่สนใจใฝ่หาความรู้ เข้ามาขอเป็นสามเณร พระภิกษุในสถาบันศาสนา และศึกษาเล่าเรียนเพิ่มเติมสูงขึ้น ๆ ตามลำดับ อันเป็นผลที่ว่าพระมาจากภูมิลำเนาทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากกว่าภาคอื่น ๆ

3. จำนวนประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีมากกว่าภาคอื่น

จากผลการวิจัยพบว่า พระนิติตทั้งหมดจำนวน 2015 รูป มีภูมิลำเนาเดิม

---

¹Holmes, Henry Cobb, "School Beyond the Villiage: A Study of Education and Society in Northern Thailand" (Unpublished Doctor's Thesis, Department of the School of Education, Massachusetts University, 1973).

จากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุดเป็นอันดับที่ 1 คือ จำนวน 1196 รูป คิดเป็นอัตรา ร้อยละ 59.35 ซึ่งมีมากกว่าภาคอื่น ๆ รวมกัน จึงอาจบอกได้ว่าทั้งนี้ เป็นผลเนื่องมาจาก ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือนี้เองมีจำนวนประชากรมากกว่าภาคอื่น ๆ ตามส่วนพื้นที่นั้น ภาคนี้มีพื้นที่ทั้งสิ้น 170,266 ตารางกิโลเมตร หรือ 1 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งหมดของ ประเทศไทย ตามสัมโนประชากรซึ่งสำรวจเมื่อ พ.ศ.2503 ประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทั้งสิ้นประมาณ 9 ล้านคน หรือมากกว่าหนึ่งในสามของประชากรของประเทศ ทั้งหมด 26.3 ล้านคน และจากผลสัมโนประชากรครั้งสุดท้าย พ.ศ.2513 ประชากร ของประเทศทั้งหมดเพิ่มขึ้นเป็น 34.4 ล้านคน จำนวนประชากรในภาคตะวันออกเฉียง-เหนือมีประมาณ 12 ล้านคน ซึ่งก็เกือบเป็นหนึ่งในสามของประชากรทั้งประเทศเช่นเดียว กัน

เมื่อพิจารณาจำนวนประชากรของภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีมากกว่าภาคอื่น ๆ เปรียบเทียบกับสภาพท้องถิ่น สภาพเศรษฐกิจ ฐานะความเป็นอยู่ เห็นได้ว่ามิได้มีส่วนสัมพันธ์กันเลย จึงเป็นเหตุให้เกิดการย้ายถิ่นของชาวตะวันออกเฉียงเหนือไปภาคอื่น ๆ ข้อที่น่าสังเกตที่ได้จากการสำรวจจังหวัดที่เป็นภูมิลำเนาเดิมของพระนิสิตทั้งหมด ก็คือ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือในจำนวน 15 จังหวัด ที่มีพระนิสิตมีภูมิลำเนาเดิมอยู่มาก ได้แก่ จังหวัดอุดรธานี ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ และขอนแก่น ซึ่งสภาพภูมิศาสตร์จัดเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ส่วนจังหวัดบุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี จัดเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง (ดูแผนที่) กล่าวคือ พระนิสิตมีภูมิลำเนาเดิมจากจังหวัด อุดรธานี ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ และขอนแก่น ประมาณร้อยละ 40 จาก 9 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ในทางตรงกันข้ามมีพระนิสิตมีภูมิลำเนาเดิมจากจังหวัดหนองคายน้อยที่สุด คือร้อยละ 1.52 ซึ่งอาจเป็นเพราะจังหวัดนี้อยู่ติดชายแดน มีการค้าขายที่คล่องตัว สถานภาพทางเศรษฐกิจได้เปรียบมากกว่าบางจังหวัดในภาคเดียวกัน สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างนั้น พบว่าพระนิสิตมีภูมิลำเนาเดิมจากจังหวัดบุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 32 จากจำนวนพระนิสิต

จากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากที่สุดเป็นอันดับที่ 1 คือ จำนวน 1886 รูป คิดเป็นอัตรา ร้อยละ 59.35 ซึ่งมีมากกว่าภาคอื่น ๆ รวมกัน จึงอาจบอกได้ว่าทั้งนี้เป็นผลเนื่องมาจาก ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีจำนวนประชากรมากกว่าภาคอื่น ๆ ตามส่วนพื้นที่นั้น ภาคนี้มีพื้นที่ทั้งสิ้น 170,266 ตารางกิโลเมตร หรือ 1 ใน 3 ของพื้นที่ทั้งหมดของ ประเทศไทย ตามสำมะโนประชากรซึ่งสำรวจเมื่อ พ.ศ. 2503 ประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีทั้งสิ้นประมาณ 9 ล้านคน หรือมากกว่าหนึ่งในสามของประชากรของประเทศ ทั้งหมด 26.3 ล้านคน และจากผลสำมะโนประชากรครั้งสุดท้าย พ.ศ. 2513 ประชากรของประเทศไทยทั้งหมดเพิ่มขึ้นเป็น 34.4 ล้านคน จำนวนประชากรในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีประมาณ 12 ล้านคน ซึ่งก็เกือบเป็นหนึ่งในสามของประชากรทั้งประเทศเช่นเดียวกัน

เมื่อพิจารณาจำนวนประชากรของภาคตะวันออกเฉียงเหนือซึ่งมีมากกว่าภาคอื่น ๆ เปรียบเทียบกับสภาพท้องถิ่น สภาพเศรษฐกิจ ฐานะความเป็นอยู่ เห็นได้ว่ามิได้มีส่วนสัมพันธ์กันเลย จึงเป็นเหตุให้เกิดการย้ายถิ่นของชาวตะวันออกเฉียงเหนือไปภาคอื่น ๆ ข้อที่น่าสังเกตที่ได้จากการสำรวจจังหวัดที่เป็นภูมิลำเนาเดิมของพระนิสิตทั้งหมด ก็คือ ทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือในจำนวน 15 จังหวัด ที่มีพระนิสิตมีภูมิลำเนาเดิมอยู่มาก ได้แก่ จังหวัดอุดรธานี ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ และขอนแก่น ซึ่งสภาพภูมิศาสตร์จัดเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ส่วนจังหวัดบุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี จัดเป็นภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง (ตอนใต้) กล่าวคือ พระนิสิตมีภูมิลำเนาเดิมจากจังหวัด อุดรธานี ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ และขอนแก่น ประมาณร้อยละ 40 จาก 9 จังหวัดในภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนบน ในทางตรงกันข้ามมีพระนิสิตมีภูมิลำเนาเดิมจากจังหวัดหนองคายน้อยที่สุด คือร้อยละ 1.52 ซึ่งอาจเป็นเพราะจังหวัดนี้อยู่ติดชายแดน มีการค้าขายที่คล่องตัว สถานภาพทางเศรษฐกิจได้เปรียบมากกว่าบางจังหวัดในภาคเดียวกัน สำหรับภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่างนั้น พบว่าพระนิสิตมีภูมิลำเนาเดิมจากจังหวัดบุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานี คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 32 จากจำนวนพระนิสิต

ที่มีภูมิลำเนาเดิมทางภาคตะวันออกเฉียงเหนือตอนล่าง เมื่อรวมทั้งตอนบนและตอนล่างของภาคตะวันออกเฉียงเหนือแล้ว ทั้ง 7 จังหวัดดังกล่าว คือ จังหวัดอุบลราชธานี ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ ขอนแก่น บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ และอุบลราชธานีแล้ว ปรากฏว่าภูมิลำเนาเดิมของพระนิสิตมีอัตราส่วนร้อยละ 72 จากจำนวนพระนิสิตที่มีภูมิลำเนาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือทั้งหมด

ผลการศึกษาภูมิลำเนาเดิมของพระนิสิตดังกล่าวนี้แสดงให้เห็นถึงการย้ายถิ่นของพระนิสิตจากบางจังหวัดในภาคอีสานว่ามีปริมาณสูงกว่าจังหวัดอื่น ๆ ในภาคเดียวกัน การศึกษาคั้งนี้มีบางส่วนที่คล้ายคลึงกับการย้ายถิ่นของประชากรทั่วไปที่ย้ายจากภาคอีสานโดยมุ่งแสวงหาอาชีพและรายได้ ซึ่งต่างกับการย้ายถิ่นของพระนิสิตที่มุ่งเฉพาะการศึกษาหาความรู้เพิ่มเติม บางอย่างที่คล้ายคลึงกันนั้นคือ ภูมิลำเนาเดิมของอพยพบางจังหวัดมีสถิติสูง เช่นเดียวกับที่พบในภูมิลำเนาเดิมของพระ นั่นก็คือ การศึกษาของ ไมน์คอท¹ (Meinkoth) เมื่อปี พ.ศ. 2501 ที่ได้ศึกษาผู้ที่อพยพมาจากภาคตะวันออกเฉียงเหนือมาที่สถานีรถไฟหัวลำโพง จำนวน 537 คน พบว่าประมาณร้อยละ 35 มาจากจังหวัดสุรินทร์ ร้อยละ 18 มาจากจังหวัดศรีสะเกษ ร้อยละ 15 มาจากจังหวัดร้อยเอ็ด และร้อยละ 12 มาจากจังหวัดอุบลราชธานี ผู้อพยพจากสี่จังหวัดนี้คิดเป็นร้อยละ ๖๐ ของผู้ที่อพยพที่ถูกสัมภาษณ์ทั้งหมด ไมน์คอทได้ศึกษาย้อนหลังคือ ทำการสัมภาษณ์ผู้ที่อพยพมาในปี พ.ศ. 2499 จำนวน 11,437 คน ของกรมประชาสงเคราะห์ ปรากฏว่าจังหวัดที่ผู้อพยพมากที่สุดคือ จังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ และอุบลราชธานี ทั้งสามจังหวัดนี้มีผู้อพยพคิดเป็นร้อยละ 70 ของจำนวนผู้อพยพทั้งหมด เหตุผลของการอพยพคือ เศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังปรากฏ

---

¹การอพยพของประชากรในประเทศไทย แปลจาก Migration in Thailand with Particular Reference to the Northeast by Marian R. Meinkoth. จัดแปลและพิมพ์โดย สภาวิจัยแห่งชาติ, 2514.

ว่านอกจากเมืองหลวง ชาวภาคตะวันออกเฉียงเหนือทำการอพยพไปตั้งถิ่นฐานในภาคอื่น คือ ภาคเหนือ โดยเฉพาะที่จังหวัดเชียงราย¹ ในปี พ.ศ.2510 ทางแผนกสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์² ทำการศึกษากลุ่มประชากรภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ย้ายไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ในนิคมสร้างตนเอง ห้วยโพธิ์ทะเล จังหวัดกำแพงเพชร พบว่าชาวนิคมน ส่วนใหญ่ร้อยละ 80.7 มีภูมิลำเนาเดิมจากจังหวัดอุบลราชธานี โดยมีสาเหตุมาจากความกดดันทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะมีที่ดินแต่ไม่พอทำมาหากินมากที่สุด ถึงร้อยละ 48.1

การนำเสนอผลการย้ายถิ่นของบุคคลทั่วไปนี้ แม้จะไม่เกี่ยวข้องโดยตรงกับการย้ายถิ่นของพระนิสิต แต่ก็ทำให้สามารถเข้าใจได้ถึงความกดดันอันเนื่องมาจากการมีประชากรมากหนาแน่นเกินไปในบางแห่งของภาค สภาพความกดดันทางเศรษฐกิจ ทำให้ต้องดิ้นรนย้ายถิ่น ในฐานะของพระภิกษุสามเณร การบวชเป็นหนทางอย่างหนึ่งที่เปิดโอกาสให้คนได้อพยพย้ายที่อยู่อาศัย ในขณะที่เดียวกันก็ได้รับการยกย่องจากสังคมและเป็นหนทางก้าวไปสู่ความสำเร็จในชีวิตอีกด้วย โดยการศึกษาเลื่อนชั้นการเรียนสูงขึ้นมาลำดับ

จากเหตุผลหลักสามประการดังกล่าวมาแล้ว อันเป็นข้อสันนิษฐานให้เห็นถึงความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลำเนา โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือกับการเคลื่อนที่ทางสังคมของพระนิสิตทั้งหมด

¹USOM: Northeasterners in the Chiangrai Area, Research Division, Bangkok, (July, 1966).

²การศึกษาของกลุ่มประชากรภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ย้ายไปตั้งภูมิลำเนาในนิคมสร้างตนเอง ห้วยโพธิ์ทะเล จ.กำแพงเพชร, แผนกสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2515.

2. อาชีพของบิดามารดาของพระนิสิต

พบว่าอาชีพหลักของบิดามารดาส่วนใหญ่ได้แก่อาชีพกสิกรรม ซึ่งแยกย่อยออกเป็น การทำนา ทำสวน ทำไร่ และอาชีพอื่น ๆ บ้าง คือ ค้าขาย รับจ้าง และรับราชการ

ผลการวิจัยข้อนี้ได้ข้อมูลจากในทะเบียนประวัติของพระนิสิตที่กรอกไว้กับฝ่ายทะเบียนของสถานศึกษา ข้อมูลที่น่าสนใจเป็นข้อมูลที่เสนอคร่าว ๆ โดยที่ไม่สามารถระบุได้ว่าบิดามารดาของพระนิสิตทั้งหมดนี้มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ สูง กลาง ต่ำ แต่ไหน เพราะมิได้บอกละเอียดถึงรายได้ จำนวนทรัพย์สิน เช่น ที่ดิน เครื่องมือเครื่องใช้ต่าง ๆ ผลการสำรวจผู้วิจัยนำเสนอในรูปของตารางที่ 2 ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 2 แสดงอัตราส่วนร้อยละเกี่ยวกับอาชีพปีการศึกษามารดาของพระนิสิตในแต่ละปี (2506 - 2515) และอัตราส่วนร้อยละโดยเฉลี่ยทั้ง 10 ปี

ปีการศึกษาของพระนิสิต อาชีพ	2506	2507	2508	2509	2510	2511	2512	2513	2514	2515	รวมตลอด 10 ปี
ทำนา	95.33 (186)	94.97 (189)	92.06 (180)	91.80 (172)	94.18 (162)	92.93 (171)	93.65 (192)	89.05 (179)	93.58 (219)	92.54 (236)	93.59 (1886)
ทำสวน	2.59 (5)	3.51 (7)	4.23 (8)	2.73 (5)	1.16 (2)	2.92 (5)	0.97 (2)	3.98 (9)	3.41 (8)	3.13 (8)	2.92 (59)
ค้าขาย	0.51 (1)	1.00 (2)	-	1.63 (3)	2.32 (4)	3.26 (6)	3.41 (7)	4.97 (11)	0.85 (2)	1.56 (4)	1.98 (40)
รับจ้าง	0.51 (1)	0.50 (1)	0.52 (1)	0.54 (1)	-	0.54 (1)	0.48 (1)	0.49 (1)	0.42 (1)	0.78 (2)	0.49 (10)
ทำไร่	-	-	-	0.54 (1)	-	-	0.48 (1)	0.49 (1)	0.42 (1)	-	0.19 (4)
รับราชการ	-	-	-	0.54 (1)	-	-	-	-	-	-	0.54 (1)
ประมง	-	-	-	-	0.58 (1)	0.54 (1)	-	0.49 (1)	0.42 (1)	0.78 (2)	(5)
ช่างไม้	-	-	-	-	-	-	0.48 (1)	-	-	0.39 (1)	(2)
ไม้ตอ	-	-	1.04 (2)	-	1.73 (3)	-	0.48 (1)	-	-	1.56 (2)	(8)
รวม	100 (193)	100 (199)	100 (189)	100 (183)	100 (172)	100 (184)	100 (205)	100 (201)	100 (234)	100 (255)	2015

จากตารางที่ 2 ซึ่งแสดงถึงอาชีพของบิดามารดาพระนิสิตจำนวนทั้งหมด 2015 คน เห็นได้ว่าในแต่ละปีการศึกษาตั้งแต่ พ.ศ.2506 จนถึงปีการศึกษา 2515 อาชีพท่านามีจำนวนมากที่สุดในแต่ละปี และรวมตลอด 10 ปี แล้ว มีจำนวนถึง 1886 คน คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละถึง 93.59 นอกจากนั้นก็เป็อาชีพ ทำสวน ค้าขาย รับจ้าง ประมง ช่างไม้ และรับราชการ ซึ่งมีอยู่น้อยมากโดยเฉพาะอาชีพของบิดาที่รับราชการมีเพียง 1 คน ร้อยละ 0.54 เท่านั้นเอง

สันนิษฐานสาเหตุอาชีพของบิดาพระนิสิตที่ได้จากการสำรวจ

การศึกษากฎมิตหลังของพระนิสิตในค่านอาชีพของบิดามารดา นี้ เป็นข้อมูลที่คัดจากทะเบียนประวัติของพระนิสิตที่กรอกไว้เรียบร้อยแล้ว การนำเสนอข้อมูลค่านนี้จึงเป็นข้อมูลกว้าง ๆ ที่ไม่สามารถบ่งระบุได้ถึงองค์ประกอบอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับอาชีพ เป็นต้นว่า กรรมสิทธิ์ในการครอบครองที่ดินว่าเป็นของส่วนตัวหรือเช่าจากผู้อื่น ไม่ทราบถึงขนาดของที่ดิน รวมทั้งไม่สามารถทราบถึงรายได้ที่โยมบิดามารดาของพระได้รับว่ามากน้อยเพียงใด ส่วนที่นำเสนอจึงเป็นผลการศึกษาเพียงเบื้องต้นที่สุดคงที่ได้นำเสนอไว้ในตารางที่ 2

ผลจากการสำรวจครั้งนี้ มีเหตุผลที่สันนิษฐานถึงอาชีพของโยมบิดามารดาที่สูงมากที่สุด คือ อาชีพการท่านา โดยสันนิษฐานได้จากเหตุผลดังต่อไปนี้ คือ จากกลุ่มของพระสงฆ์ที่จำพรรษาอยู่ในกรุงเทพมหานคร ซึ่งพระราชวรมนู ได้บรรยายไว้ว่า

...วัดทุกวัดในกรุงเทพฯ บัจจุบันนี้ ถ้านับพระที่บวชเกินกว่าพรรษาขึ้นไป จะเป็นพระจากชนบท 90 เปอร์เซ็นต์ แล้วเป็นลูกชาวไรชานาทั้งนั้น ในคานการศึกษา ก็เหมือนกัน จะเป็นนักธรรมตั้งแต่ชั้นโทขึ้นไป (ชั้นตรีมีพระนวกะบวชตามเดือนปนมาก) ก็ตาม ขาสีก็ตาม ตลอดจนมหาวิทยาลัยสงฆ์ก็ตาม 90 กว่าเปอร์เซ็นต์เป็น

พระชาวชนบทและเกิดในตระกูลชาวไร่ชาวนา...¹

พระคุณเจ้ารูปเดียวกันนี้เองได้ทำการศึกษาสถิติของพระนิสิตนักศึกษา และนักเรียนที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ตั้งแต่ชั้นบาลีอรรถกถาปีที่ 1 ขึ้นไป ตามสถิติ พ.ศ.2511 มีจำนวน 678 รูป เกิดในต่างจังหวัดร้อยละ 99.71 และสถิติปี พ.ศ.2516 จำนวน 975 รูป มาจากครอบครัวवालิกกรร้อยละ 91.69²

เมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับผลการวิจัยที่ได้ในช่วง 10 ปี คือ พ.ศ.2506 ถึง 2515 เห็นได้ว่ายังมีได้มีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมของโยมบิดามารดาของพระนิสิตเลย

นอกจากนี้ผู้วิจัยได้เรียนถามพระผู้ใหญ่ของจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยทั้งฝ่ายบริหารและฝ่ายการสอนหลายรูป ทุกท่านให้คำตอบในลักษณะเดียวกันหมด เช่นเกี่ยวกับที่จำนงค์ ทองประเสริฐ³ เขียนไว้ว่า "...ผู้ที่เข้ามาบวชเป็นภิกษุตามแผนปัจจุบันนี้ ส่วนใหญ่เป็นลูกชาวไร่ ชาวนา ซึ่งเป็นกระดูกสันหลังของชาติ..."

การนำเสนอข้อมูลดังกล่าวมาแล้วนี้ คือความเป็นจริงที่เป็นปรากฏการณ์ในสังคมไทย โดยเหตุที่สังคมไทยเป็นสังคมเกษตรกรรม สถิติที่สำนักงานสถิติแห่งชาติเสนอไว้ในปี พ.ศ.2503 มีประชากรอยู่ในเขตชนบทร้อยละ 87.5 จัดเป็นแรงงานที่เป็น

¹พระราชมุนี, สถาบันสงฆ์กับสังคมปัจจุบัน, เอกสารเผยแพร่ฉบับที่ 2 ชุดพระพุทธศาสนา สำหรับประชาชน, มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, กรุงเทพมหานคร: กรุงเทพมหานครพิมพ์, 2513, หน้า 10 - 11.

²เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

³จำนงค์ ทองประเสริฐ, "มหาจุฬาฯ ในอดีต ตอนที่ 10.1," วารสารเสียดวงธรรม, 6(พฤศจิกายน - ธันวาคม 2518) : 19.

เกษตรกรร้อยละ 81.9 หลังจากนั้นอีกสิบปี คือ พ.ศ. 2513 ประชากรในเขตชนบทลดลงเล็กน้อยคือ ร้อยละ 86.8 และมีแรงงานที่เป็นเกษตรกรร้อยละ 78.4¹ แม้ว่าประชากรในเขตชนบททั้งที่ไม่นับเป็นเกษตรกรและทั้งเกษตรกรมีจำนวนร้อยละลดลงดังกล่าว อย่างไรก็ตามก็ยังนับเป็นส่วนใหญ่ของสังคมไทยที่มีอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งอาชีพเกษตรกรรมเป็นอาชีพที่กว้างมีแขนงย่อยมากมาย เช่น ทำนา ปลูกพืชไร่ เลี้ยงสัตว์จำพวก สุกร โค กระบือ นก สัตว์น้ำบางชนิดและปลา ทำสวนยาง ทำสวนผลไม้ ไม้ดอกและไม้ประดับ เพาะเห็ดต่าง ๆ เป็นต้น² ในบรรดาอาชีพเกษตรกรรมเหล่านี้ อาชีพหลักของสังคมไทย คือ การทำนา ซึ่งเรื่องนี้เป็นข้อเท็จจริงที่ทราบกันอยู่ทั่วไป นอกจากนี้ยังมีผลการศึกษาหลายแห่งที่ยืนยัน เป็นต้นว่า การศึกษากลุ่มอาชีพทางเกษตรกรรมในจังหวัด ชัยภูมิและนครราชสีมา ตามโครงการฝึกอบรมพัฒนากลุ่มอาชีพของกรมพัฒนาชุมชนระหว่างปี พ.ศ. 2509 ถึงปี พ.ศ. 2512 จำนวน 690 คน พบว่าประเภทอาชีพทำนาร้อยละ 79.34 ทำไร่ร้อยละ 11.57 ค่าขายร้อยละ 5.78 และทำสวนร้อยละ 0.83 ในปี พ.ศ. 2515 มีการศึกษาเกี่ยวกับอาชีพของบิดามารดาในวิทยาลัยเกษตรกรรมและโรงเรียนเกษตรกรรม สังกัดกรมอาชีวศึกษาทั่วประเทศ รวม 20 แห่ง จำนวน 1,652 คน จากจังหวัดเชียงใหม่ สุรินทร์ ชลบุรี นครศรีธรรมราช กาฬสินธุ์ จันทบุรี กรุงเทพมหานคร ปทุมธานี ชุมพร พิษณุโลก น่าน พระนครศรีอยุธยา อุดรธานี ชัยภูมิ นครราชสีมา บุรีรัมย์ ศรีสะเกษ สงขลา และตรัง ตามเกณฑ์ที่คัดเลือกประชากรตัวอย่าง พบว่าอาชีพส่วนใหญ่

¹ Population and Housing Census, Whole Kingdom, Bangkok, National Statistic Office, 1973.

² กรมอาชีวศึกษา, "เกษตรกรในอนาคตขึ้นอยู่กับการศึกษา แนวการศึกษาวิชาเกษตรกรรม," ที่ระลึกในงานกริ่งพระราชทาน กรมอาชีวศึกษา, วัดพระนอนจักรสีห์วรวิหาร 31 ตุลาคม 2513 (พระนคร : โรงพิมพ์ส่งเสริมอาชีพ ร.ร.สารพัดช่าง, 2513), หน้า 90 - 95.

คือ เกษตรกรรม อันค้ำที่หนึ่ง คือ ทานา รองลงมาคือ การทำไร่ และการทำสวนตาม ลำดัม¹

จากสถิติค้ำแรงงานของสำนักสถิติแห่งชาติและผลการวิจัยที่นำมาเสนอมาแล้วนี้ นับเป็นข้อสนับสนุนผลการวิจัยภูมิหลังค้ำอาชีพโยมบิคาการค้ำของพระนิตติไค้เป็น อย่างดี และน่าจะเป็นค้ำแทนของพระภิกษุสามเณรค้ำอื่น ๆ ค้ำยว่า อาชีพของโยมบิคา การค้ำของพระส่วนใหญ๋ทางค้ำเกษตรกรรมค้ำโดยเฉพาะอย่างยั้ง อาชีพการท้านา

การอภิปรายค้ำโดยสันนิษฐานสาเหตุความสัมพันธ์ระหว่างภูมิลำเนาเดิมค้ำกับการ เคลื่อนที่ทางสังคมของพระนิตติค้ำกับสันนิษฐานสาเหตุอาชีพของบิคาพระนิตติค้ำไค้จากการ ส้ารวจค้ำกล่าวมานี้ กล่าวค้ำว่าน่าจะมีเหตุผลหลายประการที่อาจจะเป็นสาเหตุให้ เป็น ค้ำผลวิจัยที่นำเสนอค้ำได้ และเหตุผลที่ไค้สันนิษฐานไว้แล้วค้ำคือ บัจจัยทางเศรษฐกิจโดย ที่ชาวอีสานมีรายค้ำค้ำมาก เมื่อเปรียบเทียบกับรายค้ำของประชากรภาคค้ำอื่น ๆ และอีก ลักษณะหนึ่งค้ำที่พบคือ อาชีพส่วนใหญ่ของพระนิตติท้านเกษตรกรรม โดยเฉพาะประกอบอาชีพ การท้านา เมื่อนำเข้ามาพิจารณาตามแนวความคิดในเรื่องกระบวนการของการเคลื่อนที่ ทางสังคม ซึ่งถือว่าทรัพย์สินและรายค้ำเป็นบัจจัยสำคัญที่ค้ำให้บุคคลขยับสถานะภาพทาง สังคมให้สูงค้ำกว่าเดิม ทั้งนี้เพราะรายค้ำนั้นมีความสัมพันธ์อย่างมี นัยสำคัญสูงค้ำมากค้ำกับการ ศึกษาและอาชีพ² จากผลการศึกษาสภาพทรัพย์สินและรายค้ำของชาวภาคตะวันออกเฉียง- เหนือ ซึ่ง เป็นภาคที่พระนิตติมีภูมิลำเนาเดิมมากค้ำที่สุดนั้นค้ำก็มีระดับฐานะค้ำค้ำมาก ซึ่ง มีผลค้ำ

¹ประเสริฐ ว่องไวยนต์, "แนวความคิดเกี่ยวกับอาชีพของนักเรียนเกษตรกรรม" วิทยานิพนธ์ปริญญาโทบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์, 2515. (อัคร- ลำเนา).

²Barber, Bernard, "The Process of Social Mobility," Social Stratification (Harcourt, Brace and World, W.C., 1957), pp. 374-395.

การศึกษาอย่างมาก ดังข้อสันนิษฐานที่ได้กล่าวมาแล้ว การที่พระนิสิตได้บวชเป็นสามเณร
ศึกษาพระธรรม บาลี และแบบเรียน และคอยสอบขยับระดับชั้นขึ้นมาตามลำดับจนถึงระดับ
ชั้นบาลีอุคมศึกษา จึงนับเป็นการเลื่อนสถานภาพของตนให้สูงขึ้น โดยใช้การศึกษาภายใต้
สถาบันทางศาสนานั้น จึงนับได้ว่า สังคมไทยนั้นเป็นสังคมเปิดที่ให้โอกาสบุคคลใดสามารถ
เลื่อนสถานภาพของตนให้สูงขึ้นได้ แม้ว่าจะขาดปัจจัยบางประการก็ตาม

3. ศึกษากิจกรรมทางสังคมของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

นอกจากการจัดการด้านการศึกษาโดยตรงแก่พระภิกษุสามเณรแล้ว ยังมีกิจกรรมต่าง ๆ ที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยดำเนินงานอันเป็นกิจกรรมทางสังคม โดยพระพุทธรักษาบดินทิต พระนิสิตนักศึกษาและนักเรียนที่กำลังเล่าเรียนอยู่รวมทั้งฆราวาสที่ไคลาเพศบรรพชิต และยังคงติดต่อช่วยเหลือทางมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอยู่เสมอ

กิจกรรมทางสังคมมี ดังนี้

3.1 สำนักธรรมวิจัย ตั้งอยู่ที่วัดมหาธาตุ มีหน้าที่จัดบรรยายธรรม ปาฐกถา เทศนา และอภิปรายเป็นรายการประจำสำหรับประชาชนทั่วไป โดยมุ่งประโยชน์ของพุทธศาสนิกชนเป็นหลักสำคัญ และมุ่งให้พระนิสิต นักศึกษา นักเรียน ม.จ.ร. มีความกล้าหาญ อดทนในสมาคมหมู่มาก และฝึกหัดงานด้านการเผยแพร่ไปในตัว โดยทางสำนักธรรมวิจัยร่วมมือกับคณะกรรมการนิสิต ม.จ.ร. ทุกปีการศึกษา โดยมอบหมายให้ทำหน้าที่ธุรการจัดรายการต่าง ๆ เป็นส่วนหนึ่งของคณะกรรมการนิสิต เพื่อเป็นการฝึกงานด้านธุรการแก่พระนิสิต และพร้อมกันนั้นก็ได้อาราธนาพระนิสิตที่คณะกรรมการนิสิตคัดเลือกแล้วมาร่วมงานกับสำนักธรรมวิจัย โดยให้เป็นองค์ปาฐกบ้าง เป็นองค์บรรยายธรรมบ้าง เป็นองค์อภิปรายบ้าง เป็นองค์แสดงพระธรรมเทศนาบ้าง เป็นต้น

นอกจากนี้ยังเปิดทำการสอนภาษาบาลีภาคพิเศษสำหรับประชาชนทั่วไป ในปี พ.ศ. 2507 ซึ่งนับเป็นแห่งแรกในประเทศไทย และยังคงจัดพิมพ์หนังสือต่าง ๆ โดยเฉพาะที่มีคุณค่ายิ่งคือ จัดพิมพ์ตำราภาษาบาลีภาคพิเศษขึ้น 2 เล่ม

3.2 โรงเรียนพุทธศาสนาวินยาทยัม มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเปิดสอนครั้งแรกเมื่อวันที่ 13 กรกฎาคม พ.ศ. 2501 เพื่อให้การศึกษาอบรมแก่กุลบุตร กุลธิดา ให้ความรู้ทางคานพระพุทธรศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีอันดีงาม ซึ่งนับเป็นการสอนพระพุทธรศาสนาแนวใหม่ และนับเป็นโรงเรียนพุทธศาสนาแห่งแรกที่จัดให้มีใน

ประเทศไทย ทางโรงเรียนได้รับนักเรียนตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ขึ้นไป จนถึงชั้นอุดมศึกษา
กิจการของโรงเรียนได้ขยายตัวออกไปและได้รับความนิยมมากขึ้นตามลำดับ ปัจจุบันมี
โรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิยัณฑ์แพร่หลายไปทั่วทั้งในกรุงเทพมหานคร และต่างจังหวัด
มีนักเรียนเฉพาะของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย นับตั้งแต่ปีการศึกษา 2501 - 2518
ปีหนึ่ง ๆ จะมีนักเรียนประมาณ 1,200 คน มีพระอาจารย์ 72 รูป

ในบรรดาหลักสูตรและวิชาเรียน นอกจากจะเป็นไปตามหลักสูตรของกระทรวง
ศึกษาธิการแล้ว ทางโรงเรียนโดยพระอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิได้แต่งและจัดพิมพ์หนังสือวิชา
พุทธศาสนาภาคภาษาอังกฤษขึ้นจำนวนนับสิบเล่ม ในระดับชั้นต่าง ๆ โดยมุ่งให้นักเรียน
ได้รับประโยชน์จากการเรียนภาษาอังกฤษเพิ่มขึ้น ให้รู้จักธรรมที่ใช้ในภาษาอังกฤษ
สามารถอ่านหนังสือเกี่ยวกับพระพุทธศาสนาที่เป็นภาษาอังกฤษ และอธิบายเรื่องเกี่ยวกับ
พระพุทธศาสนาให้ชาวต่างประเทศเข้าใจได้

3.3 การจัดพิมพ์นิตยสารออกเผยแพร ในปัจจุบันพิมพ์ออกเผยแพร 3 ฉบับ

คือ

ก. พุทธจักร เป็นนิตยสารของมหาวิทยาลัยในความอำนวยการของ
มหาวิทยาลัย กำเนิดในปี พ.ศ. 2490

ข. เสียงธรรม เป็นวารสารที่มหาวิทยาลัยมอบหมายให้ พระนิสิต
นักศึกษา และนักเรียนจัดทำ เพื่อฝึกอบรมการปฏิบัติงานกำหนดในปี พ.ศ. 2500

ค. เพื่อนใจ เป็นนิตยสารของโรงเรียนพุทธศาสนาวินาศิยัณฑ์ จัดทำ
เพื่อให้เหมาะแก่เด็กและเยาวชน กำเนิดใน พ.ศ. 2508

3.4 โครงการปฏิบัติศาสนกิจในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค โครงการนี้ได้
จัดส่งผู้สำเร็จการศึกษาไปช่วยปฏิบัติศาสนกิจในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค ดังนี้ คือ
ทำหน้าที่เป็นครูอาจารย์อยู่ในส่วนงานต่าง ๆ ภายในมหาวิทยาลัย ทำหน้าที่เป็นวิทยากร
สอนวิชาศีลธรรม และอบรมจริยธรรมในโรงเรียนต่าง ๆ ตามคำอาราธนาของศูนย์
อบรมจริยธรรมนักเรียนของกรมการศาสนา ของศูนย์เยาวชนต่าง ๆ ของเทศบาล และ

สภาสงเคราะห์แห่งประเทศไทย ในพระบรมราชูปถัมภ์ เป็นต้น

ในส่วนภูมิภาคทางมหาวิทยาลัย ได้ส่งไปปฏิบัติในจังหวัดต่าง ๆ ตามความประสงค์ของคณะสงฆ์ในจังหวัดนั้น ๆ นับตั้งแต่ พ.ศ. 2506 เป็นต้นมา ซึ่งมีสถิติดังนี้

พ.ศ. 2506	จำนวน	5 รูป
พ.ศ. 2507	จำนวน	10 รูป
พ.ศ. 2508	จำนวน	25 รูป
พ.ศ. 2509	จำนวน	21 รูป
พ.ศ. 2510	จำนวน	21 รูป
พ.ศ. 2511	จำนวน	11 รูป
พ.ศ. 2512	จำนวน	18 รูป
พ.ศ. 2513	จำนวน	7 รูป
พ.ศ. 2514	จำนวน	20 รูป
พ.ศ. 2515	จำนวน	33 รูป

รวม 171 รูป มีจังหวัดที่ปฏิบัติงาน 50 กว่าจังหวัด ภารกิจสรุปได้ดังนี้

คือ

1. การสอนพระปริยัติธรรมทั้งฝ่ายนักธรรมและบาลี
2. การดำเนินงานโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัย
3. การสอนศีลธรรมและวิชาสามัญในโรงเรียนต่าง ๆ
4. การออกจาริกแสวงธรรม
5. การจัดโครงการอบรมครูสอนปริยัติธรรมในจังหวัดต่าง ๆ
6. การพัฒนาวัด และพัฒนาท้องถิ่น

นอกจากปฏิบัติศาสนกิจในส่วนกลาง และส่วนภูมิภาคดังกล่าวแล้ว ส่วนหนึ่ง
ยังได้ไปเป็นพระธรรมทูต ประจำอยู่ต่างประเทศอีกด้วย เช่น อังกฤษ เยอรมัน
สหรัฐอเมริกา อินโดนีเซีย มาเลเซีย และสิงคโปร์ เป็นต้น

3.5 โครงการอบรมพระภิกษุเพื่อส่งเสริมการพัฒนาท้องถิ่น เป็นโครงการร่วม
กับสภาการศึกษามหามกุฏราชวิทยาลัย จัดตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2509 โดยมีวัตถุประสงค์
ถวายเป็นความรู้ การฝึกอบรมทางพระพุทธศาสนา และความรู้ประกอบอย่างอื่นที่สมควรแก่
พระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์สามารถดำรงตนและส่งเสริมฐานะของท่านในฐานะผู้นำ และ
เป็นที่พึ่งทางจิตใจของประชาชน ช่วยให้งานพัฒนาการได้ผลดีและเกิดความเจริญมั่นคง
แก่ประเทศชาติ และพระศาสนา

พระภิกษุที่เข้ารับการอบรมมี 2 ประเภท คือ พระภิกษุที่จังหวัดต่าง ๆ ส่งมา
และพระภิกษุผู้สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยสงฆ์

3.6 งานพระธรรมทูต ทางมหาวิทยาลัยได้ส่งพระนิสิต นักศึกษา และนัก
เรียนที่กำลังศึกษาเล่าเรียนอยู่ไปเป็นพระธรรมทูตสายที่ 8 โดยได้ออกจาริกสั่งสอน
และสงเคราะห์ประชาชนในจังหวัดต่าง ๆ ในภาคฤดูร้อนระยะเดือนเมษายน และ
พฤษภาคม อันเป็นระยะปิดภาคการศึกษาของมหาวิทยาลัย เขตที่จาริกมี 7 จังหวัด
คือ สมุทรสงคราม ราชบุรี เพชรบุรี ประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี และนคร
ศรีธรรมราช ได้ปฏิบัติงานมาตั้งแต่ พ.ศ. 2508 โดยมีจำนวนพระธรรมทูต ดังนี้

พ.ศ. 2508	จำนวน	26	รูป
พ.ศ. 2509	จำนวน	26	รูป
พ.ศ. 2510	จำนวน	23	รูป
พ.ศ. 2511	จำนวน	18	รูป
พ.ศ. 2512	จำนวน	23	รูป
พ.ศ. 2513	จำนวน	10	รูป
พ.ศ. 2514	จำนวน	14	รูป

พ.ศ. 2515	จำนวน	16	รูป
	รวม	146	รูป

3.7 งานพระธรรมจาริก ทางมหาวิทยาลัยสงฆ์พระธรรมจาริกไปสงเคราะห์ ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ มี แม้ว เย้า กระเหรี่ยง ลีซอ และมูเซอ เป็นต้น ในจังหวัด ตาก แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ กาญจนบุรี เชียงราย น่าน พะเยา โขงเจ็ด และเพชรบูรณ์ ตาม โครงการพระธรรมจาริก ซึ่งกรมประชาสงเคราะห์เป็นผู้อุปถัมภ์ ในระยะเดือนเมษายน และพฤษภาคม เริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2509 เป็นต้นมา พระธรรมจาริกสอนภาษาไทย แนะนำ สอนศีลธรรม และสงเคราะห์ในด้านความเป็นอยู่แก่ชาวเขา มีชาวเขาเป็นจำนวน ไม่น้อยที่เข้ามารับการบรรพชาอุปสมบทในกรุงเทพมหานคร บางรูปก็ได้เข้าศึกษาเล่าเรียน ใน ร.ร.บาลีสาธิตศึกษาของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

พระธรรมจาริก เริ่มตั้งแต่ พ.ศ.2509 เป็นต้นมามีสถิติ ดังนี้			
พ.ศ. 2509	จำนวน	40	รูป
พ.ศ. 2510	จำนวน	40	รูป
พ.ศ. 2511	จำนวน	40	รูป
พ.ศ. 2512	จำนวน	42	รูป
พ.ศ. 2513	จำนวน	42	รูป
พ.ศ. 2514	จำนวน	80	รูป
พ.ศ. 2515	จำนวน	10	รูป
	รวม	294	รูป

3.8 สมาคมศิษย์เก่านมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สมาคมนี้จัดตั้งขึ้นมาจากศิษย์เก่าทั้งหลายที่จบจากมหาจุฬาลงกรณราช วิทยาลัย เมื่อวันที่ 17 กุมภาพันธ์ พ.ศ.2513 ภายในบริเวณมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วัดมหาธาตุ โดยมีวัตถุประสงค์สำคัญ 5 ประการด้วยกัน คือ เพื่อสร้างและส่งเสริม มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อเสริมสร้างสามัคคีธรรมในระหว่างศิษย์เก่าด้วยกัน เพื่อ

เผยแพร่วางไว้ในกิจกรรมของมหาวิทยาลัย เป็นศูนย์ประสานงานระหว่างศิษย์เก่ากับมหาวิทยาลัย และเพื่อสงเคราะห์กันและกันในทางที่ชอบ ทั้งนี้ไม่เกี่ยวข้องกับการเมือง

ผลการศึกษากิจกรรมทางสังคมของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ปีการศึกษา 2500 จนถึงปัจจุบัน กิจกรรมทางสังคมนั้นจำแนกประเภทใหญ่ ๆ ถึง 8 ประเภท ดังกล่าวมาแล้ว โดยเริ่มให้บริการทางการศึกษาเผยแพร่วิทยาความรู้ทางพระพุทธศาสนา ขนบธรรมเนียมประเพณีต่าง ๆ ทั้งด้านภาษาไทยและภาษาอังกฤษแก่เด็กนักเรียนทั้งชายและหญิงตั้งแต่ชั้นประถมศึกษาปีที่ 1 ขึ้นมาตามลำดับ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2501 ซึ่งงานบริการเช่นนี้ ผู้วิจัยเห็นว่ามีประโยชน์ จากประวัติการศึกษาของไทยมาเน้นวัดได้ทำหน้าที่นี้โดยตรงมานานแล้ว คือชาวบ้านส่งลูกบุตรมาอยู่รับใช้พระ รับการอบรมทางศีลธรรม และเล่าเรียนวิชาการต่าง ๆ ตามที่สอนอยู่ในสมัยนั้น¹ แต่บทบาทดังกล่าวนี้ **ได้ชะงักงันไป** เมื่อมีการแยกระบบการศึกษาระหว่างสงฆ์กับฆราวาสโดยเด็ดขาด ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวนี้เอง การเปิดโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยขึ้นและได้แพร่หลายไปตามวัดต่าง ๆ อย่างมากมายในปัจจุบัน ผู้วิจัยเห็นว่าสถาบันศาสนาได้มีส่วนช่วยสถาบันครอบครัวและสถาบันการปกครองทางอ้อม โดยเหตุที่ว่าเด็กนักเรียนทั้งชายหญิงทุกระดับเหล่านี้ใช้เวลาว่างของคนให้เป็นประโยชน์ พวกเขา มารวมกลุ่มกัน แต่เป็นการรวมกลุ่มที่เพิ่มพูนความรู้ ได้รับการอบรม ชักเยดทางด้านจิตใจ จริงอยู่อาจจะไม่ได้ผลทั้งหมดเต็มที่ แต่ในทัศนะของผู้วิจัยก็ยิ่งรู้สึกว่าต้องได้ผลเป็นส่วนใหญ่ ผู้วิจัยเพียงแต่ใช้การสังเกตเด็กนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวินิจฉัยหลายครั้ง และเรียนสอบถามจากพระผู้เป็นอาจารย์สอนเด็กเหล่านี้ ในด้านการสังเกต กิริยาท่าที บุคลิกลักษณะโดยทั่วไป ส่วนใหญ่ของเด็กมีความเรียบร้อยและสำรวมพอสมควร จากการสอบถามพระผู้สอน นักเรียนเหล่านี้สามารถเรียนและผ่านการสอบเลื่อนชั้นไปได้

¹ พระศรีวิสุทธิโมลี, บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน (โรงพิมพ์วิทยานุกูล : พระนคร, 2516) หน้า 14.

เป็นส่วนใหญ่ ผู้วิจัยคิดว่าในทางอ้อมถ้าเด็กเหล่านี้เป็นนักเรียนที่ดี นอกจากพ่อแม่จะไม่
 หนักใจในการอบรมสั่งสอนแล้วก็ยังเชื่อได้ว่าไม่เป็นภาระที่หนักอกของเจ้าหน้าที่ตำรวจ
 อีกเช่นกัน ในขณะที่ประเทศไทยปัจจุบันมีปัญหาทางสังคมมากมาย โดยเฉพาะปัญหายา
 เสพติด ซึ่งเป็นเยาวชนส่วนใหญ่ เฉพาะในเขตกรุงเทพมหานครที่มีประชากรสี่ล้านคน
 เฉพาะ จากรายงานของทางการมีเยาวชนที่ติดยาเสพติดถึง 4 แสนคน แต่ในจำนวน
 ตัวเลขดังกล่าวนี้ อาจกล่าวได้ว่าคงจะไม่มีนักเรียนโรงเรียนพุทธศาสนาวันอาทิตย์เป็น
 สมาชิกอยู่ด้วย กิจกรรมทางสังคมทางด้านการจัดตั้งสำนักธรรมวิจัยขึ้น ผู้วิจัยเห็นว่า
 เป็นบทบาทของสงฆ์ที่ให้บริการแก่ฆราวาส และส่งเสริมสงฆ์ด้วยกัน กล่าวคือ มีการจัด
 บรรยายธรรม ปฐกถา เทศนา และอภิปราย เป็นรายการประจำสำหรับประชาชนทั่วไป
 ทุกวันธรรมสวนะ และวันสำคัญทางพุทธศาสนา และเป็นการฝึกงานด้านธุรการแก่พระ
 นิสิตทั้งหลาย ในส่วนพิมพ์นิตยสารซึ่งออกประจำอยู่ถึง 3 ฉบับ คือ พุทธจักร เพื่อนใจ
 เสี่ยงธรรม โดยจัดพิมพ์จำหน่ายเผยแพร่ความรู้ด้านต่าง ๆ เน้นหนักทางพุทธศาสนา
 เปิดโอกาสให้ผู้ที่มีทัศนคติที่คล้ายคลึงกันหรือแตกต่างกันได้แสดงความคิดเห็นพร้อมทั้ง
 เหตุผลอย่างเต็มที่ กิจกรรมทางสังคมอีกด้านหนึ่งที่ผู้วิจัยเห็นว่าสถาบันสงฆ์ได้ช่วยเหลือ
 สังคมโดยตรง คือ โครงการปฏิบัติศาสนกิจในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค อันได้แก่ งาน
 พระธรรมทูต พระธรรมจาริก ซึ่งบทบาทดังกล่าวนี้แม้ว่าแต่ละปีจะมีพระนิสิต นักศึกษา
 ไปช่วยบริการไม่มากนัก แต่ผู้วิจัยก็คิดว่าเป็นประโยชน์ที่มีคุณค่าอย่างยิ่ง แม้จะไม่บทบาท
 โดยตรงเช่นสมัยก่อน แต่บทบาทตามโครงการทั้งสองก็มีส่วนสนับสนุนร่วมมือกันหลายฝ่าย
 เช่น ฝ่ายพัฒนาชุมชน ฝ่ายประชาสัมพันธ์ ฝ่ายการศึกษา ฝ่ายอนามัย ทั้งนี้เพื่อเป้
 หมายอันเดียวกัน โดยทั้งทางฝ่ายฆราวาสและฝ่ายสงฆ์ร่วมมือประสานงานร่วมกัน ใน
 สังคมชนบทไทยนั้น จิตใจของประชาชนยังเคารพศรัทธาเลื่อมใสและยึดมั่นในพระพุทธ-
 ศาสนาเป็นส่วนใหญ่ และในทางปฏิบัติคนเหล่านี้ก็ยังผูกพันกับวัดอย่างมาก โดยเฉพาะใน
 วันสำคัญทางพุทธศาสนา เช่น วันวิสาขบูชา วันมาฆบูชา วันเข้าพรรษา และทุกวัน
 ธรรมสวนะ ซึ่งมีเดือนละ 4 ครั้ง งานของพระธรรมทูตและพระธรรมจาริกได้เข้ามามีบท
 บาทโดยตรงและทางอ้อม ในทางปฏิบัตินั้น พระนิสิตที่กำลังศึกษาอยู่ในชั้นปีที่ 3 หรือที่ 4

ของคณะต่าง ๆ จะออกจาริกสั่งสอนและสงเคราะห์ประชาชนจังหวัดต่าง ๆ ในระหว่าง
 บิณฑบาตการศึกษา คือ ระหว่างเดือนเมษายนกับเดือนพฤษภาคม พระนิสิตมักจะไปยัง
 ภูมิลำเนาเดิมของคน คือ ภาคกลาง ภาคใต้ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคเหนือ
 ทั้งนี้โดยเหตุผลที่ว่า เป็นความสะดวกและคล่องตัวในการปฏิบัติตัวโดยอาศัยที่เป็นคน
 บ้านเดิมหรือความที่เคยเป็นคนในท้องถิ่นนั้นประการหนึ่ง และการใช้ภาษาท้องถิ่นซึ่งเป็น
 ภาษาท้องถิ่นอย่างหนึ่งด้วย

จากการศึกษาผลงานด้านนี้ นับเป็นความสำเร็จของฝ่ายสงฆ์ที่เข้าไปมีบทบาท
 ช่วยสังคมร่วมกับฆราวาสซึ่งเป็นหน้าที่ของข้าราชการโดยตรง คือ ฝ่ายการศึกษา ฝ่าย
 พัฒนาชุมชน ฝ่ายอนามัย และฝ่ายการปกครอง

ในค่านพระธรรมจาริก ซึ่งเริ่มดำเนินงานมาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2509 เรื่อยมา
 ตามลำดับ โดยส่งพระธรรมจาริกไปสงเคราะห์ชาวเขาเผ่าต่าง ๆ ทางตอนเหนือของ
 ประเทศไทย ชาวเขาจัดเป็นชนกลุ่มน้อยซึ่งมีวัฒนธรรมแตกต่างไปจากวัฒนธรรมของ
 เจ้าของประเทศ และในทางสังคมวิทยานั้น ชนกลุ่มน้อยพวกนี้ยากที่จะมีการกลืนกลาย
 เข้ากับวัฒนธรรมใหญ่ได้ เมื่อเทียบกับชนกลุ่มน้อยพวกอื่น เช่น คนจีน ชาวเขาในประ
 เทศไทย ซึ่งมีกระจายอยู่ทั่วไปในจังหวัด ตาก แม่ฮ่องสอน เชียงใหม่ เชียงราย
 กาญจนบุรี น่าน พะเยา โขงเจียม และเพชรบูรณ์ ประกอบไปด้วยเผ่าต่าง ๆ คือ แม้ว
 เย้า กระเหรี่ยง ลีซอ และมูเซอ เป็นต้น เหล่านี้ต่างก็มีวัฒนธรรมย่อยที่เป็นเอกลักษณ์
 ของตนเอง โดยเฉพาะอย่างยิ่ง คือ มีความแตกต่างกันในเรื่องภาษา และขนบธรรม-
 เนียมประเพณี ตลอดจนความเชื่อในด้านต่าง ๆ ลักษณะที่คล้ายกันในหมู่ชาวเขาทุกเผ่า
 ก็คือ การนับถือผี มีความเชื่อในวิญญาณ บรรพบุรุษ และมีการประกอบพิธีเพื่อแสดงถึง
 ความเคารพเชื่อถือของเขา ผู้ที่อาศัยอยู่ในที่ราบกับเขาได้มีความสัมพันธ์กันทาง
 วัฒนธรรมย่อยที่จะมีการกลืนกลายซึ่งกันและกันบ้างไม่มากนัก โดยเฉพาะอิทธิพลทาง
 วัฒนธรรมของพุทธศาสนาที่ได้เข้าสู่พื้นที่ภูเขา อันเนื่องมาจากกิจกรรมของผู้เผยแพร่ว
 ศาสนาซึ่งมีพระธรรมจาริกเป็นกำลังสำคัญส่วนหนึ่งด้วย จากผลการศึกษา ของ

ปีเตอร์ กุนสตัดเตอร์¹ (Peter Kunstadter) ในปี ค.ศ. 1967 ซึ่งได้รายงานถึง ความสัมพันธ์ระหว่างประชากรชาวเขาค่ายกันเองและระหว่างชาวเขากับชาวพื้นราบ ในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทย ส่วนของพุทธศาสนาได้อธิบายไว้ว่า อิทธิพล ของพุทธศาสนา (หรือสิ่งที่ถือโดยชาวเขาค่ายว่าเป็นพุทธศาสนา) ปรากฏอยู่หลายอย่าง ประการแรกชาวเขาเคารพและบูชาพระพุทธรูป และภาพของพระสงฆ์ที่มีตั้งไว้ในที่บูชา เล็ก ๆ ในบ้านของตน ประการที่สอง ชาวเขาก็ไปนมัสการพระสงฆ์ในพื้นที่ราบ และเข้า ร่วม "งานกุศล" (สร้างถนน สร้างโรงเรียน และวัด) ซึ่งพระเป็นผู้จัดทำเนิงาน นอกจากนี้พระนิสิตซึ่งได้รับความร่วมมือจากกรมประชาสัมพันธ์ ได้เผยแพร่คำสอน ของพุทธศาสนา แม้คนส่วนใหญ่จะไม่ประกาศตนเป็นพุทธมามกะ แต่ก็พบว่าชาวเขาบาง พวก เช่น ชาวคะวามีความคิดเห็นคล้ายตามแนวคิดทางพุทธศาสนาในเรื่องบุญและบาป มีความเชื่อว่าบุญนั้นได้มาจากการเป็นคนที่มีเมตตา กรุณา เว้นจากการฆ่าสัตว์ และการ ไปร่วมแสวงบุญ ส่วนบาปจะได้มาจากการทำตนให้ชั่วช้า และตระหนี่ แต่ก็ไม่เชื่อในเรื่อง การก่อกวนชาติมาเกิดใหม่ ผู้ซึ่งได้บุญมากหวังจะได้รับประโยชน์จากผลบุญในชาติปัจจุบัน โดยจะได้รับความแคล้วคลาดจากอุบัติเหตุและภัยพิบัติ หรือบางทีก็ได้รับผลดีในการเพาะ ปลูก คนที่สร้างสมบาปไว้มาก ๆ จะได้รับโชคร้าย จะได้รับทุกข์ทรมานจากอุบัติเหตุ จาก คมมีด งู เสือ และโจร

ผลจากการเผยแพร่ทางพุทธศาสนาของพระธรรมจาริกนี้ ได้มีชาวเขาที่เลื่อมใสเป็นจำนวนมากได้มาบวชเป็นภิกษุและสามเณร ทั้งที่อยู่ประจำในหมู่บ้านชาวเขาของตน

---

¹มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ประชากรชาวเขาและชาวพื้นราบ ในภาคตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศไทย สังคมและวัฒนธรรมล้านนาไทย เกษม บุรกลีกร (ผู้แปล), แปลจาก "Hill and Valley Populations in Northwestern Thailand," by Peter Kunstadter, in Tribesmen and Peasants in North Thailand, Chiangmai, Thailand, 1967, pp. 69 - 84.

เช่นหมู่บ้านชาวลัวะ ที่บ้านบ่อหลวงหรือที่กองลอย และที่มาอุปสมบทในกรุงเทพมหานคร ที่วัดเบญจมบพิตร ก่อนเข้าพรรษาเล็กน้อย และจะจำพรรษาอยู่ในเมืองตลอดสามเดือนเต็ม ทั้งนี้โดยหน่วยราชการคือกรมประชาสงเคราะห์มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง

ในลักษณะเช่นนี้ กล่าวได้ว่า ชนกลุ่มน้อยกลุ่มนี้ได้มีการกลืนกลายมากขึ้นกว่าเดิมมาก ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่านับว่ามีประโยชน์ทางอ้อมอย่างมากต่อสถาบันการปกครอง คือในแง่ของความมั่นคงของประเทศ ทั้งนี้เพราะว่าแต่เดิมนั้นชาวเขาเหล่านี้ มีความรู้สึกเป็นอิสระ ไม่ได้ถูกนับว่าเป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย คนเหล่านี้อยู่บนภูเขาเป็นส่วนใหญ่ แยกตัวเองกับจากผู้อยู่ในที่ราบโดยเด็ดขาดทั้งด้านการติดต่อความสัมพันธ์ใด ๆ (นอกจากมีการค้าขายติดต่อกับพ่อค้าบางคนคือการขายดินในอดีต) แต่ปัจจุบันเขานับถือในองค์พระประมุขของชาติ ในสถาบันพระมหากษัตริย์ไทย มีการเรียนภาษาไทยโดยเฉพาะในชั่วอายุคนรุ่นหลังซึ่งเป็นเด็กเล็กจนถึงคนรุ่นหนุ่มสาว ยอมรับการติดต่อกับผู้อยู่ในที่ราบ และมีการเปลี่ยนแปลงในวิถีชีวิตความเป็นอยู่ในอาชีพซึ่งเดิมส่วนใหญ่ปลูกฝิ่น¹ มาทำการเพาะปลูกพืชไร่ต่าง ๆ รวมทั้งพืชผัก สวนครัว และการเลี้ยงสัตว์ชายให้ผู้อยู่ในที่ราบ การเปลี่ยนแปลงทั้งหมดดังกล่าวนี้มีผลคือต่อเสถียรภาพความมั่นคงของประเทศ ทั้งนี้เพราะที่อยู่เขตนี้นับเป็นเขตชายแดนที่ติดต่อกับสังคมอื่น ซึ่งมีความคิดทางการเมืองไม่ตรงกันด้วย เหตุผลทางรัฐศาสตร์ ชนกลุ่มน้อยเหล่านี้เปรียบเสมือนคาบสองคม คือ มีทั้งคุณอนันต์และโทษมหันต์ แต่เดิมเขามีได้คิดว่าเขาคือส่วนหนึ่งของสังคมไทย ผลที่เกิดขึ้นคืออาจเป็นกำลังของพวกอื่นที่มีแนวความคิดทางการเมืองต่างกับของไทยได้ แต่ปัจจุบันคนเหล่านี้คิดว่าตนก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคมไทย ซึ่งเท่ากับเป็นกำลังในทางที่เป็นคุณประโยชน์ต่อประเทศไทย

จากบทบาทของพระนิสิตในค่านิจกิจกรรมทางสังคม จึงกล่าวได้ว่ามีคุณประโยชน์ต่อสังคมเป็นอย่างมากทั้งทางตรงและทางอ้อม ซึ่งในทางวิชาการแล้วผู้วิจัยเห็นว่าเข้ากับ

¹นิคม คำนวนมาศกั, การพัฒนาและสงเคราะห์ชาวเขา (เอกสารอัครสำเนา, 2512), หน้า 1.

หลักทฤษฎีโครงสร้างและหน้าที่¹ (Structural-functional theory) ในทางสังคมวิทยาที่มองสังคมส่วนรวมว่าเป็นระบบหนึ่ง ซึ่งประกอบด้วยส่วนหรือระบบย่อยต่าง ๆ ที่ยึดเหนี่ยวและมีความสัมพันธ์กัน ส่วนหรือระบบย่อยต่าง ๆ นี้ สังคมได้สร้างกำหนดขึ้นมา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่า สังคมได้สร้างสถาบันต่าง ๆ ขึ้นมาเพื่อให้ชีวิตดำรงอยู่ต่อไปได้ โดยทำหน้าที่สำคัญ (Functional) ในสังคม ช่วยแก้ปัญหาต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในการอยู่ร่วมกันของมนุษย์เป็นเสมือนกลไก (Mechanism) ที่ทำงานเพื่อประโยชน์ของสังคมและบุคคลที่อยู่ร่วมกันในสังคมนั้น ๆ และแต่ละสถาบันหรือระบบย่อยจะทำหน้าที่ของตน ซึ่งเป็นการสนองความต้องการของสถาบันอื่น ๆ และสังคมเป็นส่วนรวมด้วย หรือกล่าวอีกนัยหนึ่งการทำงานเหล่านี้จะเป็นไปในทางที่สนับสนุนซึ่งกันและกันในระดับสุดท้าย ซึ่งกลไกการทำงานเช่นนี้ทำให้สังคมดำรงอยู่ต่อไปได้

สถาบันศาสนาซึ่งในที่นี้คือมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย จัดเป็นระบบย่อยระบบหนึ่งที่อยู่ในสังคมไทยมีความสัมพันธ์ต่อกันใกล้ชิดและเกี่ยวเนื่องกับสถาบันหรือหน่วยอื่น ๆ นับตั้งแต่อดีตมาจนถึงปัจจุบัน สถาบันสงฆ์ทำหน้าที่หลักคือดำรงไว้ซึ่งพุทธศาสนาให้คงอยู่ โดยการปฏิบัติตามพระธรรมวินัย และเผยแพร่วัฒนธรรมทั้งหลายแก่พุทธศาสนิกชน ในขณะเดียวกันหน้าที่ของสงฆ์ก็เชื่อมต่อกับสถาบันอื่น ๆ ด้วย คือ สถาบัน ครอบครัว สถาบันการปกครอง และสถาบันการศึกษาต่างรายละเอียดที่ได้กล่าวมาแล้วในส่วนกิจกรรมทางสังคม

นอกจากนี้เมื่อพิจารณาบทบาทของสงฆ์ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาแล้ว นับตั้งแต่พระสงฆ์เป็นผู้รับผิดชอบในด้านการศึกษาโดยตรง จนถึงสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว ที่แยกอำนาจการให้บริการทางการศึกษาเป็นของทางฝ่าย

---

¹Robert M. MacIver and Charles H. Page, "Social Change," Society : An Introductory Analysis (New York : Rinehart 1954), pp. 508 - 635.

บ้านเมืองโดยตรง เรื่อยมาจนถึงปัจจุบัน แต่เมื่อพิจารณาโดยละเอียดแล้วเราก็พบว่า พระสงฆ์ยังคงมีบทบาทในการจัดการศึกษาแต่เป็นทางอ้อมที่ช่วยเหลือรัฐ โดยเฉพาะ ทำการสั่งสอนแก่ผู้ที่มาเรียนเป็นทั้งสาม เณรและพระภิกษุ และทางอ้อมซึ่งแม่จะเป็น ความรับผิดชอบของรัฐอันได้แก่องค์การบริหารส่วนจังหวัด คือ โรงเรียนชั้นประถมที่อยู่ ภายในวัดต่าง ๆ โดยหน้าที่ที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้ในทัศนะของผู้วิจัย จึงเห็นว่าทฤษฎี โครงสร้างและหน้าที่สามารถนำมาใช้อธิบายได้อย่างแจ่มชัด โดยเฉพาะในการศึกษาถึง กิจกรรมทางสังคมของมหาจุฬาลงกรณ ตลอดระยะเวลา 10 ปีเต็ม นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2506 จนถึงปี พ.ศ. 2515 ดังกล่าวมาแล้ว

4. จำนวนพระนิสิตที่สำเร็จการศึกษาและจำนวนพระนิสิตที่ศึกษาต่อเพิ่มเติม

การศึกษาได้แยกออกเป็น 2 กลุ่ม ดังนี้

4.1 จำนวนพระนิสิตที่สำเร็จการศึกษา

4.2 จำนวนพระนิสิตที่ศึกษาเพิ่มเติม

4.1 จำนวนพระนิสิตที่สำเร็จการศึกษาจากสถิติฝ่ายทะเบียน สำนักงานเลขาธิการมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย¹ พบว่าตลอดช่วงปีการศึกษา 2506 - 2515 รวม 10 ปี มีพระนิสิตทั้งหมด 2,015 รูป สำเร็จปริญญาตรี 402 รูป คิดเป็นอัตราส่วนโดยเฉลี่ยร้อยละ 19.95 รายละเอียดของแต่ละปีการศึกษามีดังต่อไปนี้

¹สถิติการศึกษา มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (โรเนียว), 2518.

ตารางที่ 3 แสดงจำนวนและอัตราส่วนของพระนิสิตที่เข้าศึกษาและจบใน
ม.จ.ร. ระหว่างปีการศึกษา 2506 - 2515

ปีการศึกษา	จำนวนพระนิสิตที่เข้า ศึกษาในชั้นปีที่ 1	จำนวนพระนิสิตที่สำเร็จ ปริญญาตรี	อัตราส่วนร้อยละของ พระนิสิตที่จบปริญญาตรี
2506	193	22	11.39
2507	199	58	29.14
2508	189	35	18.51
2509	183	34	18.57
2510	172	36	20.93
2511	184	36	19.56
2512	205	36	17.56
2513	201	39	19.40
2514	234	44	18.80
2515	255	62	24.31
รวม	2015	402	19.95
2505-2515			

จากตารางที่ 3 ซึ่งแสดงจำนวนและอัตราส่วนของพระนิสิตที่เข้าศึกษาและจบ
ใน ม.จ.ร. ระหว่างปี พ.ศ.2515 จำนวนทั้งหมด 2015 รูป จบปริญญาตรี 402 รูป
คิดเป็นอัตราส่วนร้อยละ 19.95 อัตราส่วนร้อยละปีการศึกษา 2506 ต่ำที่สุดเพียง 11.39
และปีการศึกษา 2507 อัตราส่วนร้อยละสูงสุด 29.14

ดัชนีฐานความสัมพันธ์ของจำนวนพระนิสิตที่เข้าศึกษาใน ม.จ.ร. และจำนวน
ที่จบไปจาก ม.จ.ร.

จากตัวเลขที่แสดงให้เห็นจำนวนของพระนิสิตที่เข้าศึกษาในชั้นมาสิอุคมศึกษา และจบการศึกษาเป็นพระพุทธศาสนศรบัณฑิตในแต่ละปีนั้น เห็นได้ชัดว่ามีพระสำเร็จแต่ละปี การศึกษาค่อนข้างน้อยมาก ส่วนใหญ่สำเร็จการศึกษาร้อยละสิบกว่าเท่านั้น มีเพียงปีการศึกษา 2507 เพียงปีเดียวที่สูงขึ้นถึงร้อยละ 29.14

เหตุผลที่น่าจะนำมาประกอบการพิจารณาเรื่องนี้มีหลายประการด้วยกัน กล่าว คือ ประการแรกนั้นสังคมไทยมีประเพณีการบวชการสึก¹ ซึ่งต่างกับหลักการบวชเป็น นักพรตหรือผู้ทรงศีลของบางศาสนา ประเพณีการบวชการสึกนี้เป็นของดั้งเดิมที่มีอยู่ใน สังคมไทยมาช้านานแล้ว ประเพณีการบวชมีความคู่กับการสึก หมายความว่า เมื่อบวชแล้ว จะอยู่ต่อไปหรือจะสึกยอมเป็นไปด้วยความสมัครใจของบุคคลนั้น

พระศรีวิสุทธิโมลี ไต่เน้นไว้ว่า ... ในประวัติศาสตร์ชาติไทยได้ให้โอกาสแห่ง เสรีภาพเช่นนี้แก่ผู้บวชตลอดมา พระสงฆ์ที่มีความสามารถในกิจของฆราวาส เช่น การรบ เป็นคน ก็ได้รับโอกาสให้ออกมารับใช้บ้านเมืองในกิจการที่ตนสามารถนั้น . และได้รับการยอมรับเป็นอย่างดี แม้มีความสามารถ ปราศจากบริหารประเทศชาติ ใหญ่กว่านั้นก็อาจลาสิกขาออกมากำเนินงานนั้น ในเพศฆราวาสได้ โดยนัยตรงข้าม ฤาทานเหล่านั้นต้องเป็นหนครองผู้ศอยุ่ ก็จะตองหาทางถึงบพญกิตติตาง ๆ ทาง ธรรมวินัยดุงมา หรือตีความไห้เขากับความปรารตนาของตณ และในเมื่อมีอำนาจ ก็จะทำไคงายคฤย อาศัยกฏลเวลายาวนูน การพระศาสนาที่จะเลื่อมทรคตุงโดย ลำคัมภ์ เหมือนอยางสภาพที่เกิคูนแล้วแกพระพุททศตวงนาในหลายประเทศ ซึ่งถึง กับเขาไปครอบงำกิจการขงมามเมืองและพระสงฆ์มีชีวิตความเป็นอยุ่เยียงชาว บามกัมี นับวาประเพณีนี้ไคชวยไห้พระพุททศตวงนาในประเทศไทย คงความบริสุทธิ์ อยุ่ไค้ไค้โดยการไมเขาไปกาวกายในการเมือง เป็นตณ...²

¹พระศรีวิสุทธิโมลี, บทบาทของพระสงฆ์ในสังคมไทยปัจจุบัน (พระนคร : โรงพิมพ์วิทย์พานุกุล, 2516), หน้า 35 - 38.

²พระศรีวิสุทธิโมลี, เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกัน.

เหตุผลประการที่สองนั้นคือ อุปสรรคด้านต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในระหว่างที่ศึกษาเล่าเรียนชั้นบาลีอุคคศึกษา ซึ่งมีเหตุผลในรายละเอียดดังนี้ จำนวนพระภิกษุสามเณรทั้งหมดในเมืองไทยโดยประมาณมีสองแสนห้าหมื่นรูป มีเหตุผลที่เข้ามาบวชแตกต่างกัน แสง จันทร์งาม¹ แยกประเภทไว้ว่า มีบวชเพื่อศึกษาเล่าเรียน บวชตามประเพณี บวชคึดสันดาน บวชเลี้ยงชีพ บวชหนีโทษอาญา และบวชหนีสงสาร

เมื่อนำมาพิจารณาเปรียบเทียบกับจำนวนพระนิสิตทั้งหมด 2015 รูป น่าจะกล่าวได้ว่าเกือบทั้งหมดจักเป็นพระที่เข้ามาบวชด้วยเหตุผลประการแรก คือ ศึกษาเล่าเรียน และอาจจะมีจำนวนเพียงส่วนน้อยที่จักเป็นประเภทบวชตามประเพณี ซึ่งโอกาสที่จะบวชโดยใช้เวลาอันที่จะศึกษาเล่าเรียนจนจบนั้นมีน้อยมาก จากการเรียนถามพระคุณเจ้าผู้ทรงวุฒิและมีประสบการณ์ด้านการเรียนการสอนของพระนิสิตได้ให้ข้อสังเกตไว้ว่า ช่วงระยะเวลาของการเรียนนั้นเนิ่นนานมากเกินไป โดยเฉพาะพระรูปใดที่เพิ่งบวชเรียนเมื่ออายุมากแล้วจะต้องเริ่มตั้งต้นเรียนเปรียญใหม่ซึ่งเสียเวลามาก และเมื่อเรียนไปชั่วระยะหนึ่งเห็นว่าอายุของตนเองมากแล้วจึงลาสิกขาออกไป เพื่อตั้งต้นชีวิตฆราวาสใหม่ มีพระนิสิตจำนวนไม่น้อยที่ต้องหยุดขงักการศึกษากลางคันเพราะสติปัญญากำลังสมองไม่เอื้ออำนวย และหลายรูปที่มีสติปัญญาสามารถเรียนได้อย่างดีแต่สุขภาพทางร่างกายไม่สมบูรณ์ เช่น มีโรคประจำตัว เกี่ยวกับระบบย่อยอาหาร หรือเป็นโรคหอบหืด เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีพระนิสิตจำนวนหนึ่งที่ต้องลาออกจากการศึกษาคด้วยเหตุผลที่ว่า ครูอาจารย์ชั้นผู้ใหญ่ผู้มีอุปการะคุณของตนขอร้องให้กลับไปช่วยค้ำภาระกิจที่ภูมิลำเนาเดิม

จากผลการศึกษาถึงจำนวนพระนิสิตที่สำเร็จเป็นพระพุทธศาสนบัณฑิต ซึ่งมีจำนวนไม่มากนักจากจำนวนที่เริ่มศึกษาทั้งหมด กล่าวคือ ช่วงระยะปีการศึกษา 2506

¹แสง จันทร์งาม, "ปัญหาทางศาสนาที่นักศึกษาชอบถาม," วารสารเสียดวงธรรม 3 (พฤศจิกายน - มิถุนายน 2518) : 14 - 19.

ถึง 2515 รวม 10 ปี คิดเป็นอัตราส่วนโดยเฉลี่ยร้อยละ 19.95 ที่สำเร็จการศึกษา และไต่กล่าวถึงเหตุผลที่น่าจะเป็นไปได้ของจำนวนพระนิสิตส่วนใหญ่ที่ขังการศึกษาเล่าเรียนมาแล้ว เมื่อพิจารณาความคิดทางสังคมวิทยาเกี่ยวกับการเคลื่อนที่ทางสังคมแล้ว กล่าวได้ว่า การศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งนี้ มีบทบาทที่ทำให้บุคคลจำนวนไม่น้อยมีการเคลื่อนที่ทางสังคมในแนวยืนที่สูงขึ้นจากเดิม ถ้ายังครองสมณเพศต่อไปท่านก็ประกอบภารกิจอันสงฆ์พึงกระทำซึ่งให้ประโยชน์แก่สถาบันสงฆ์ แก่ฆราวาสและแก่สังคมไทยโดยส่วนรวม หากแม้ว่าไต่ลาสิกขาออกมาเป็นฆราวาส บุคคลเหล่านี้ก็สามารถประกอบสัมมาชีพเป็นสมาชิกที่ดีในสังคม ได้รับการยกย่อง ได้รับเกียรติจากสังคมพอสมควร และจากปริญญาที่มีอยู่นั้นก็สามารถเข้าทำงานในสถานที่ราชการบางแห่งได้อย่างมั่นคง และตรงกับความสามารถ ทั้งยังได้ใช้ประสบการณ์จากชีวิตสมณเพศให้เป็นประโยชน์อย่างดียิ่ง หลายท่านมีตำแหน่งเป็นอนุศาสนาจารย์ในราชการทหาร เป็นครู อาจารย์ ในวงการศึกษ ข้าราชการประจำตามกระทรวงต่าง ๆ เป็นต้น สำหรับผู้ที่มิได้จบปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต ท่านเหล่านี้ก็ได้รับการยกย่องพอสมควร เพราะพื้นฐานการศึกษาทางบาลีอย่างน้อยท่านก็ต้องผ่านการเป็นเปรียญธรรม 5 ประโยคขึ้นไปแล้ว ซึ่งสรรพพยานำหน้าชื่อท่านนั้น คือ มหา แม้หากว่าท่านลาสิกขาท่านก็สามารถไปสอบคัดเลือกเรียนต่อในหลักสูตรของกระทรวงศึกษาได้ เช่น เรียนวิชาครู เป็นต้น

จากเหตุผลดังกล่าวมานี้ จึงเป็นเรื่องบังชี้และยืนยันให้เห็นถึงคุณค่าของสถาบันทางศาสนา อันได้แก่ การศึกษาในวัด ซึ่งมีตั้งแต่ระดับพื้นฐานจนถึงระดับสูง คือระดับบาลีอุดมศึกษา เป็นปัจจัยที่ช่วยให้เกิดการเคลื่อนที่ตามแนวยืนในสังคมได้ โดยเฉพาะช่วยสมาชิกสังคมที่มีพื้นฐานทางเศรษฐกิจไม่เอื้ออำนวยให้ศึกษาในชั้นสูงกว่าการศึกษาภาคบังคับ ซึ่งพบจากการศึกษาถึงภูมิหลังของพระนิสิตในเบื้องต้น

ตามตารางที่ 3 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงจำนวนของพระนิสิตที่เข้าศึกษาในระดับบาลีอุดมศึกษาช่วงเวลา 10 ปี จำนวนถึง 2015 รูป น่าจะพิจารณาถึงสาเหตุว่าเหตุใดจึงมีพระภิกษุสามเณรมุ่งมาศึกษาเล่าเรียนที่มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยนี้ ในปีหนึ่ง ๆ มี

จำนวนไม่น้อย

ผลการศึกษาพบว่าส่วนใหญ่พระนิสิตเหล่านี้มิได้จำพรรษาอยู่ภายในวัดมหาธาตุ อันเป็นที่ตั้งของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หากแต่จำพรรษาอยู่กระจัดกระจายตามวัดต่าง ๆ ในกรุงเทพมหานคร และจังหวัดใกล้เคียง คือ จังหวัดนนทบุรี สมุทรปราการ สมุทรสงคราม สมุทรสาคร และนครปฐม จากการศึกษาสถานที่ตั้งของมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งนี้ และจากการเรียนถามพระนิสิตที่เดินทางมาศึกษาเล่าเรียนจากวัดอื่นปรากฏว่าการเดินทางไปกลับระหว่างวัดที่จำพรรษากับวัดมหาธาตุนี้เป็นไปด้วยความสะดวกอย่างยิ่งทั้งทางน้ำ ทางบก และทางรถไฟ กล่าวคือ มีเรือควนจากถนนตึกถึงจังหวัดนนทบุรี ผ่านท่ามหาราช ท่าพระจันทร์ ซึ่งใกล้กับสถานที่ศึกษามาก นอกจากนี้ยังมีเรือหางยาวจากท่าเรือคิงแถวแดนเข้าไปตามคลองต่าง ๆ ของฝั่งธนบุรี และมีเรือประจำท่าข้ามฝากตลอดเวลาไปท่าพรานนก และท่าเรือบางกอกน้อย ซึ่งมีรถไฟสายใต้ออกเป็นประจำสำหรับทางบกนั้นมีรถประจำทางหลายสิบสาย ซึ่งสามารถจะเดินทางไปได้ทุกจุดทุกสถานที่ตามความต้องการ เพราะเป็นศูนย์กลางการคมนาคม รถประจำทางหลายสายเริ่มต้นที่สนามหลวง และเป็นสายผ่านอีกด้วย กล่าวคือ จากฝั่งธนบุรี ผ่านไปจังหวัดนนทบุรี ผ่านไปจังหวัดสมุทรปราการ สมุทรสาคร นครปฐม เป็นต้น

นอกจากสถานที่ตั้งของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เป็นจุดศูนย์กลางของการคมนาคมตั้งกล่าวแล้ว การจัดลักษณะสาขาวิชาของมหาวิทยาลัยสงฆ์แห่งนี้ ก็น่าจะเป็นเหตุผลอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้มีพระภิกษุสามเณรสนใจศึกษาเล่าเรียน กล่าวคือ การศึกษาชั้นอุดมศึกษาที่เรียกว่า "บาลีอุมศึกษา" มีสอนอยู่ถึงสามคณะ และแต่ละคณะก็ยังมีสาขาเฉพาะซึ่งเปิดโอกาสให้ผู้สนใจสามารถเลือกศึกษาได้ตามความสนใจ ความสามารถ และความถนัดของตน เป็นต้นว่า คณะพุทธศาสตร์ ประกอบด้วยภาควิชา ภาษบาลี ภาควิชา พุทธศาสนา ภาควิชาศาสนาและปรัชญา และภาควิชาการทวิทยา หรือคณะมานุษยศาสตร์ สังเคราะห์ศาสตร์ ประกอบด้วย ภาควิชาภาษาไทย ภาควิชาภาษาอังกฤษ ภาควิชา อาเซียนอาเซียน และภาควิชาสังคมศาสตร์ แต่ละคณะก็กำหนดเงื่อนไขของการสอบเข้าไป

เป็นพระนิสิตไว้กว้างขวางและยืดหยุ่นพอสมควร เป็นต้นว่า จบชั้นบาลีอุมศึกษาหรือได้
 ประโยคเตรียมอุมหรือมัธยมศึกษาปีที่ 5 หรือได้ประโยคมัธยมศึกษาตอนปลายของ
 โรงเรียนปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยโดยตรง หรือจาก
 ที่อื่นก็ได้ จากคุณสมบัติที่กำหนดไว้เช่นนี้เป็นการเปิดโอกาสให้พระภิกษุสามเณรที่มีใจรัก
 การศึกษาในชั้นสูง เข้ามาสอบและศึกษาในระดับบาลีอุมศึกษาในแต่ละปีการศึกษาเป็น
 จำนวนมากดังกล่าวยังได้แสดงไว้ตามตารางที่ 3 แล้ว เหตุผลที่สำคัญอีกข้อก็คือ ทาง
 มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยจัดเป็นมหานิกาย พระที่มาจากภาคอีสาน ถ้ามายังจากวัดทาง
 ฝ่ายมหานิกาย ก็จะสมัครเรียนที่นี่ แต่โดยเหตุที่ระยะเวลาของการศึกษาเล่าเรียนนั้น
 ยาวนานประกอบทั้งเหตุผลต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นกับพระนิสิตแต่ละรูปรวมทั้งการมีประเพณีการ
 สิกที่แตกต่างกับบางศาสนา ดังได้อธิบายมาแล้ว จึงเป็นเหตุให้จำนวนพระพุทธศาสน์บัณฑิต
 ที่จบในแต่ละปีมีจำนวนไม่มากนัก

เมื่อทราบจำนวนพระนิสิตที่สำเร็จการศึกษา ผู้วิจัยจึงศึกษาต่อไปคือ จำนวน
 พระนิสิตที่ศึกษาเพิ่มเติม

4.2 จำนวนพระนิสิตที่ศึกษาเพิ่มเติม

พระนิสิตเมื่อจบปริญญาตรีของมหาวิทยาลัยเป็นพระพุทธศาสน์บัณฑิตแล้ว
 และได้ทำการศึกษาเพิ่มเติมในชั้นปริญญาโทและปริญญาเอกในต่างประเทศขณะที่ยังครอง
 สมณเพศอยู่มีจำนวนทั้งหมด 223 รูป รายละเอียดค่านี้นี้ฝ่ายทะเบียนของมหาจุฬาลงกรณ-
 ราชวิทยาลัยได้รวบรวมไว้ นับตั้งแต่ปีการศึกษา 2497 ถึงปีการศึกษา 2518 แต่มิได้
 แยกรายละเอียดไว้ว่าแต่ละปีการศึกษามีจำนวนพระที่ศึกษาต่อเพิ่มเติมกี่รูป ผู้วิจัยจึงขอ
 นำเสนอเฉพาะจำนวนยอดและจำนวนองค์ที่ศึกษา ณ ที่ใดบ้าง ดังนี้

ปีการศึกษา 2497 ถึงปีการศึกษา 2518 จำนวนทั้งหมด 223 รูป ประเทศที่
 ไปศึกษาเพิ่มเติมมี 4 ประเทศ ดังนี้ คือ

1. ประเทศอินเดีย	212	รูป
2. ประเทศฟิลิปปินส์	3	รูป
3. ประเทศอังกฤษ	3	รูป
4. ประเทศสหรัฐอเมริกา	5	รูป
รวม	223	รูป

จากตัวเลขดังกล่าวประเทศอินเดียนับเป็นประเทศที่มีผู้ไปศึกษาเพิ่มเติมมากที่สุด ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลหลายประการคือ ประการที่หนึ่ง นับตั้งแต่ปี พ.ศ. 2507 เป็นต้นมา การขออนุญาตไปศึกษาต่อต่างประเทศของพระภิกษุจะต้องผ่านคณะกรรมการศูนย์ควบคุมการไปต่างประเทศของพระภิกษุ ซึ่งมีชื่อย่อว่า ศ.ต.ภ. ซึ่งปรากฏว่าแม้จะไม่มีการขออนุญาตห้ามการไปศึกษาต่อประเทศใด ๆ แต่ในทางปฏิบัติคณะกรรมการ ศ.ต.ภ. นี้จะให้คำแนะนำและอนุมัติให้เฉพาะผู้ที่ไปศึกษาต่อ ณ ประเทศอินเดีย ศรีลังกา และเนปาล เท่านั้น โดยมีเหตุผลสำคัญข้อหนึ่งว่าประเทศที่อนุญาตให้ไปนี้ เหมาะสมและสะดวกสบายพอสมควรสำหรับเพศบรรพชิต ทั้งนี้เพราะวัฒนธรรมขนบธรรมเนียมประเพณีทางศาสนานั้นไปด้วยกันได้ และถือเป็นเมืองต้นกำเนิดของพุทธศาสนาด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่งสถานที่ที่จะศึกษาก็สอดคล้องกับความต้องการของพระนิสิตที่จะศึกษาต่อในเรื่องวิชาที่จะศึกษาต่อ เป็นต้นว่า ภาษาบาลี สันสกฤต ขณะนี้ถ้าจะไปประเทศอื่นนั้นวิชาส่วนใหญ่เป็นเรื่องของทางโลกมากกว่า ดังนั้นจึงกล่าวได้ว่าสำหรับอีก 3 ประเทศนั้น พระภิกษุที่ไปศึกษาต่อ ท่านใดไปศึกษาท่อนปี พ.ศ. 2507 และถ้ายังต้องการไปจริง ๆ หลังจาก พ.ศ. นี้ ก็ต้องไปหลังจากลาสิกขาแล้ว เหตุผลประการที่สองก็คือ ค่าใช้จ่ายทั้งการเล่าเรียนและความเป็นอยู่ไม่แพงจนเกินไปนัก ค่าเล่าเรียนพระนิสิตจะจ่ายให้พระอาจารย์ที่ทำหน้าที่เสมือนเป็นพระพี่เลี้ยงช่วยคิดค้อมหาวิทยาลัย คณะ และสาขาวิชาที่จะศึกษาต่อซึ่งจ่ายเป็นค่าบำรุงรวมทุกอย่างประมาณปีละ 500 - 900 บาท (300 รูปพิเศษ) ศึกษาจนจบหลักสูตรสองปีเต็ม ส่วนค่าใช้จ่ายส่วนตัวโดยเฉลี่ยจะใช้จ่ายประมาณ เดือนละ 1,000 - 1,500 บาท ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับที่ตั้งของแต่ละมหาวิทยาลัย เช่น มหาวิทยาลัยไมซอร์ (Mysore)

ซึ่งอยู่ทางตอนใต้ของประเทศอินเดีย มีความเจริญแบบสมัยใหม่พอสมควร ระยะทางจาก
หอพักไปมหาวิทยาลัยต้องนั่งรถสามล้อเครื่องราคาเฉลี่ยประมาณ 5 - 7 บาท เป็นต้น
และโดยเหตุที่ค่าใช้จ่าชไม่มากจนเกินไปนัก พระพุทธศาสนับบิณฑิตส่วนใหญ่จึงได้ศึกษาต่อ
ที่ประเทศอินเดียมาก เป็นที่น่าสังเกตว่าอีกสองประเทศคือ ประเทศศรีลังกา และ
ประเทศเนปาล ไม่มีพระไปศึกษาต่อ ซึ่งทั้งนี้ก็โดยเหตุผลที่ว่า ผู้ที่จะไปศึกษาต่อจะคำนึง
ถึงพระรุ่นพี่หรือเพื่อนซึ่งก็ศึกษาอยู่เดิมแล้ว ท่านเหล่านี้จะคอยช่วยเหลือซึ่งกันและกันมาก
ที่สุดเท่าที่จะทำได้ อาทิเช่น สถานที่พัก อาหาร ค่ารถ ตลอดจนคำแนะนำต่าง ๆ

เมื่อทราบถึงสถานที่ศึกษาและอัตราค่าใช้จ่าชของพระนิสิตโดยเฉลี่ยแล้ว
ผู้วิจัยได้ศึกษาต่อไปอีกคือ ที่มาของกำลังทรัพย์ หรือแหล่งของเงินทุน ผลการศึกษพบว่า

แหล่งของเงินทุน แยกออกเป็น 2 ประเภทใหญ่ คือ

1. ทุนอุปถัมภ์ ซึ่งมีทั้งนอกและในประเทศ กล่าวคือ ทุนของมหาจุฬาลงกรณ-
ราชวิทยาลัย ทุนของมูลนิธิอาเซีย ทุนจากสมาคมไทย - ภารต และทุนจากสถานทูตอินเดีย

ตามรายงานจากฝ่ายทะเบียนมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยระบุว่า พระพุทธ-
ศาสนับบิณฑิตได้รับทุนจากมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย 3 ทุน จากมูลนิธิอาเซีย 13 ทุน
ส่วนอีกสองแห่งมิได้ระบุไว้ แต่จากผลการติดตามสัมภาษณ์ผู้ได้รับจากทุนดังกล่าวแหล่งละ
1 ทุน

สำหรับทุนอุปถัมภ์นอกประเทศนั้น เป็นทุนที่ทางมหาวิทยาลัยตั้งไว้สำหรับเพศ
บรรพชิตที่ศึกษาในระดับปริญญาโทและปริญญาเอก จากผลการศึกษาพบว่าพระนิสิตระดับ
ปริญญาโทที่ไปศึกษาต่อในประเทศอินเดียได้รับทุนนี้มากถึง 26 ทุน ซึ่งเป็นการแบ่งเบา
ภาระส่วนตัวได้มาก ทุนนี้ผู้ขอรับทุนต้องเข้าไปศึกษาในมหาวิทยาลัยแล้ว และมีผลการศึกษา
ประกอบคำพิจารณาขอรับทุนด้วย

2. ทุนส่วนตัว เป็นทุนส่วนใหญ่ของพระพุทธรักษาอดีตที่ศึกษาต่อ ผลการศึกษาพบว่าแหล่งที่มาของทุนส่วนตัวมีหลายด้านต่างเหตุผลกัน ดังนี้ คือ

2.1 ทุนโยมบิดาและมารดาโดยตรงที่มีเงินเพียงพอจะส่งพระบุตรชายให้ศึกษาต่อได้ จากการศึกษาพบทุนประเภทนี้ 7 ราย โดยที่โยมบิดามารดาจัดส่งเงินให้ครั้งแรกก่อนหนึ่งประมาณ 4,000 บาท และส่งให้เป็นรายเดือนเฉลี่ยเดือนละ 1,000 ถึง 1,500 บาท ทั้ง 7 รายนี้จบปริญญาโทและกลับมายังครองเพศสมณะอยู่ 5 ราย อีก 2 รายลาสิกขาประกอบอาชีพรับราชการ 1 ราย สำหรับรายสุดท้ายประกอบอาชีพค้าขายส่วนตัว จากการสอบถามท่านผู้นี้บรรยายให้ฟังว่า ได้ดีเป็นผู้เป็นคนเพราะหลวงพ่อดีและร่ำกาสาวพี่สาว ทั้งนี้เพราะในวัยเด็ก มีนิสัยคือรักเล่น เกเรมาก แขนงจนพ่อแม่เอาใจไม่อยู่ จึงนำไปฝากไว้กับเจ้าอาวาส และเป็นธรรมเนียมของท้องถิ่นเรียกว่า ถูกจับมาชดเชยอยู่กับพระหลวงพ่อดีศึกษาเล่าเรียนเรื่อยมา จนสอบนักธรรมได้ และศึกษาชั้นสูงขึ้นมาตามลำดับ จนได้ศึกษาดังกล่าว

2.2 ทุนโยมบิดามารดา ร่วมกับญาติพี่น้อง ประเภทของทุนลักษณะนี้พบมากถึง 19 ราย ยังคงบวชเป็นพระภิกษุมีสมณศักดิ์อยู่ 10 ราย ส่วนอีก 9 ราย ได้ลาเพศสิกขาแล้ว ลักษณะของทุนประเภทนี้คือ ใ้ทำการบวชเป็นเณรมาแต่เด็กและศึกษามาดี โดยตลอดจนเป็นพระ ครั้นจะสึกหวนกลับไปเรียนทางฝ่ายฆราวาสก็เข้าไป จึงศึกษาเล่าเรียนทางพระตลอดมา ส่วนใหญ่จึงมีอายุมากกว่า 27 ปีขึ้นไป ครั้นได้เรียนมาจนถึงขั้นสูงสุดแล้ว และจะขอเรียนต่อในต่างประเทศเมื่อได้ปรึกษาโยมที่บ้าน โยมที่บ้านจะอนุโมทนาด้วยความเต็มใจ ทุนส่วนตัวประเภทหลังนี้มีความแตกต่างกับทุนลักษณะแรกบ้างเล็กน้อยคือ สถานภาพทางเศรษฐกิจของโยมบิดามารดาไม่มีเงินเพียงพอที่จะให้เงินก้อนหนึ่งซึ่งมากพอสมควรเป็นค่าศึกษาเล่าเรียนในทางปฏิบัติ จึงต้องขายที่ดินซึ่งเป็นที่ดินอันเป็นส่วนหนึ่งของพระบุตรชายรวมทั้งทรัพย์สินอื่น ๆ เช่น ไร่ หรือควาย เพื่อนำเงินก้อนนั้นมอบให้พระเป็นทุนศึกษาเล่าเรียนต่อ พฤติกรรมเช่นนี้ถือเป็นหลักทั่วไปของระบบการสืบ -

มรดกของสังคมไทย ซึ่ง สุเทพ สุนทรเกสซ์¹ ได้เขียนรายงานถึงระบบการสืบทอดของหมู่บ้านสระวันออกเฉียงเหนือไว้ดังนี้ว่า "...ปกติทรัพย์สินที่มีโชที่ดินจะแบ่งแก่ชายหญิงเท่า ๆ กัน ที่นาจะแบ่งออกเป็นสวน ๆ เท่ากับจำนวนลูกชายและลูกสาว พ่อแม่เหลือไว้ส่วนหนึ่งเพื่อตนเองจะได้ทำกินโดยความช่วยเหลือของลูกสาวและลูกเขยที่มาอยู่ช่วยทำมาหากิน..." ในทางปฏิบัติพระบุตรชายแม้ว่าจะสละความเป็นอยู่ทางโลกมาเป็นเพศบรรพชิต โดยหลักระบบมรดกก็ยังถือว่ามรดกให้เทียมลูกคนอื่น ๆ ในทรัพย์สินต่าง ๆ ที่แบ่ง ดังนั้นเมื่อมีความจำเป็นจะต้องใช้เงินก่อนเพื่อเป็นทุนการศึกษา ทุกคนทางบ้านเกิดก็ยินดีที่จะให้และชายเพื่อการศึกษาต่อไปของพระในขณะที่พ่อแม่ยังคงสงวนสิทธิความเป็นเจ้าของทรัพย์สิน โดยเฉพาะที่ดินของลูกคนอื่น ๆ ไว้ กล่าวคือ ยังมีได้แบ่งแยกให้สิทธิแก่ชากโดยถูกต้องตามกฎหมาย² สำหรับค่าใช้จ่ายรายเดือนที่พระนิสิตใช้ในระหว่างศึกษาต่อตลอดเวลาสองปีเต็มนั้น ผลการศึกษาพบว่า โยมบิดามารดาเป็นหลักสำคัญที่ชวนชวนส่งให้เดือนต่อเดือน ในทางปฏิบัติพบว่า โยมญาติพี่น้องจะช่วยออกสมทบให้คนละหนึ่งร้อยบาทถึงห้าร้อยบาท ช่วยกันหลายคนสมทบกันโดยเหตุผลที่ว่า เป็นการทำบุญพระลูกหลาน และเหตุผลในค่านับความรู้สึก "อยากให้บวชศึกษาเล่าเรียนไปตลอด โยมญาติพี่น้องรู้สึกว่าคุณเองก็มีหน้ามีตา มีเกียรติยศแก่วงศ์ตระกูล ความเป็นสงฆ์จะทำให้เป็นคนกลาง ในกรณีที่ยาติทะเลาะขัดใจกัน เพราะจะทำหน้าที่เป็นผู้ประสานรอยร้าวได้สำเร็จ เนื่องจากทุกคนเคารพในผ้าเหลือง" จากผลการศึกษาที่ค้นพบดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยเห็นว่าตรงกับผลการศึกษาของ สุเทพ สุนทรเกสซ์³ ในหมู่บ้านทางภาคตะวันออกเฉียง-

¹สุเทพ สุนทรเกสซ์, "โครงสร้างสังคมของหมู่บ้านภาคตะวันออกเฉียงเหนือ," รายงานวิจัยเรื่องการศึกษาหมู่บ้านอย่างใกล้ชิดเกี่ยวกับลักษณะผู้นำท้องถิ่น กองวิจัยและประเมินผล กรมการพัฒนาชุมชน, 2510.

²เรื่องเดียวกัน, หน้า 67.

³เรื่องเดียวกัน, หน้า 105.

เพื่อ และสรุปได้ว่า ครอบครัวในหมู่บ้านทุกครัวเรือนหรือส่วนใหญ่จะต้องมีความสัมพันธ์กันไม่ทางสายโลหิตก็โดยการแต่งงาน ทั้งนี้ในกรณีที่พระนิสิตเรียนจนจบเป็นพระพุทธศาสน์บัณฑิต และต้องการศึกษาในชั้นสูงต่อไป จึงได้รับความช่วยเหลือจากญาติพี่น้องในหมู่บ้านของตนด้วยความเต็มใจ

2.3 **ทุนโยมอุปัฏฐาก** ทุนส่วนตัวประเภทนี้ ได้แก่ บุคคลผู้ออกปากรับเป็นผู้ให้ความอุปถัมภ์พระทั้งในด้านการถวายอาหารและปัจจัยต่าง ๆ ได้แก่ เครื่องใช้ไม้สอย ตลอดจนเงินทอง เมื่อพระมีความจำเป็นต้องใช้สอย เช่น เจ็บป่วย หรือเพื่อการศึกษา โดยอุปัฏฐากนี้ไม่ได้มีความสัมพันธ์ทางสายเลือดมาก่อน แต่มาพบในขณะที่เรียนอยู่ในเมือง ยินดีรับเป็นโยมอุปัฏฐากโดยถือว่าเป็นการทำบุญทำกุศลอย่างหนึ่ง

2.4 **ทุนของคณะสงฆ์** ประเภทของทุนลักษณะนี้ ผู้รับทุนจะผูกพันและทำสัญญาเงื่อนไขเป็นราย ๆ ไป กล่าวคือ ใ้รับทุนให้ไปศึกษาเล่าเรียนต่อจนจบ แล้วต้องกลับมาทำงานให้กับทางวัดเป็นระยะเวลาโดยเฉลี่ย 2 ถึง 5 ปี ในระหว่างนี้จะลาสิกขาไม่ได้ แหล่งทุนของคณะสงฆ์มีตั้งแต่ระดับวัด ระดับเจ้าคณะอำเภอ และเจ้าคณะจังหวัด

เมื่อศึกษาถึงแหล่งของทุนที่เป็นกำลังสำคัญในการศึกษาต่อของพระพุทธศาสน์บัณฑิตแล้ว ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงประเภทของสาขาวิชาที่ไปเรียนต่อ พบว่า สาขาที่ไปศึกษาเพิ่มเติมนั้นสัมพันธ์ต่อเนื่องกับพื้นฐานระดับบาลีอุคฺมศึกษาที่เรียนมา คือ เป็นประเภทวิชาทางมนุษยศาสตร์ อันดับทีหนึ่ง และประเภทวิชาทางสังคมศาสตร์รองลงมา ซึ่งแยกรายละเอียดได้ดังนี้

1. ปรัชญาทั่วไป หรือปรัชญาอินเดีย
2. ภาษาศาสตร์ ซึ่งแยกเป็นสาขาภาษาสันสกฤต ภาษาบาลี วรรณคดีอังกฤษ
3. ศิลปกรรมและโบราณคดี
4. บรรณารักษศาสตร์
5. สังคมศาสตร์

6. สังคมศึกษา
7. สังคมวิทยา
8. มานุษยวิทยา
9. จิตวิทยา จิตวิทยาการศึกษา
10. รัฐศาสตร์
11. เศรษฐศาสตร์
12. สังคมสงเคราะห์ศาสตร์
13. การศึกษา

5. ศึกษาพุทธศาสน์บัณฑิตที่ลาสิกขาแล้วมีสถานภาพทางสังคมในปัจจุบันอย่างไร

ผู้วิจัยคิดต่ออย่างเป็นทางการเพื่อขอจำนวนและรายชื่อของฆราวาส ที่ได้ลาสิกขาลงจากไคปริญาพุทธศาสน์บัณฑิต หรือจบระดับชั้นสูงกว่าแล้วจากสถานที่สองแห่ง คือ จากทางมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และจากทางสมาคมนิสิตเกามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปรากฏว่าทางมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยไม่ได้ทำรายชื่อและจำนวนของกลุ่มตัวอย่างดังกล่าวไว้อย่างเป็นทางการ ผู้วิจัยจึงกราบเรียนตามพระคุณเจ้าหลายรูปที่สำนักราชเลขาธิการของมหาวิทยาลัย โดยเปิดจากสมุดคอนุสรณ์ที่มีชื่อว่า "บัณฑิตสัมพันธ์" แต่ละปีการศึกษานับตั้งแต่ปีการศึกษา 2506 ถึงปีการศึกษา 2515 รวม 10 ปี ในสมุดคอนุสรณ์นั้นมีพระนิสิตที่เข้าศึกษาในชั้นปีที่ 1 ของระดับบาลีอุดมศึกษา ทุกคณะทุกรูป ซึ่งจบไคปริญาพุทธศาสน์บัณฑิตเพียงไม่กี่รูป และที่ศึกษาต่อในชั้นสูงกว่าระดับปริญาตรีก็มีจำนวนน้อยมาก ซึ่งผู้วิจัยได้แสดงไว้ในรายละเอียดเบื้องต้นแล้ว จากจำนวนพระพุทธรศาสน์บัณฑิตที่จบระดับปริญาโทและปริญาเอก มีจำนวนไม่น้อยที่ยังครองเพศบรรพชิตอยู่ช่วยคานการศึกษาและการบริหารในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และมีบางส่วนที่ไปประจำตามวัดต่าง ๆ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค สำหรับพระพุทธรศาสน์บัณฑิตอีกส่วนหนึ่งที่จะศึกษาต่อหรือไม่ได้ศึกษาต่อในชั้นสูงก็ดี และได้ลาเพศบรรพชิตแล้ว

อันเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยต้องการติดต่อสัมภาษณ์หรือส่งแบบสอบถาม ได้จากท่านทั้งหลาย ที่ยังมีการติดต่อเกี่ยวข้องกับทางมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอยู่เป็นประจำ และสม่ำเสมอ ทั้งทางตรงและทางอ้อม การศึกษาคั้งนี้ผู้วิจัยติดต่อสัมภาษณ์โดยตนเอง จำนวน 27 ราย และใ้ข้อมูลโดยส่งแบบสอบถามซึ่งทำโดยฝากผู้ที่ถูกสัมภาษณ์โดยตรงอีก 27 ราย รวมทั้งหมด 54 ราย ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลซึ่งถือว่าหาได้มากที่สุดเท่าที่จะสามารถทำได้

สำหรับทางคานสมาคมนิสิตเกามหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ผู้วิจัยได้ติดต่อทางฝ่ายทะเบียนของสมาคม ปรากฏว่ามีสมาชิกอยู่ 130 ราย แต่เมื่อศึกษาชื่อ สกุล ที่อยู่ กุณวุฒิ ของสมาชิกทั้งหลายเหล่านี้แล้ว พบปัญหาหลายประการ กล่าวคือ สมาชิกมากกว่าร้อยละ 70 จบการศึกษาระดับต่ำกว่าชั้นมาสิอุดมศึกษา เป็นต้นว่า จบจากโรงเรียนพุทธศาสนาวินอาทิพย์ จบจากวิทยาลัยครูศาสนศึกษา และสมาชิกร้อยละ 12 เป็นสุภาพสตรี (จบจากโรงเรียนพุทธศาสนาวินอาทิพย์) ปัญหาสำคัญอีกข้อหนึ่งก็คือ สมาชิกจำนวนมากได้เปลี่ยนแปลงโยกย้ายที่ทำงานและที่อยู่อาศัย สำหรับข้อนี้เจ้าหน้าที่ของทางสมาคมเองก็มีปัญหามากในการติดต่อกับสมาชิก และปัญหาข้อสุดท้ายที่เป็นอุปสรรคสำหรับผู้วิจัยในการติดต่อกับสมาชิกก็คือ มีสมาชิกร้อยละ 13 ที่รับราชการทหาร และราชการตำรวจชายแดน ในเขตจังหวัดที่ไกลเกินความสามารถที่จะติดต่อได้ เป็นต้นว่า จังหวัดแม่ฮ่องสอน น่าน เชียงราย ยะลา และจังหวัดกาญจนบุรี

โดยเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมิได้นำเอารายชื่อของสมาชิกที่ปรากฏในทะเบียนของสมาคมมาศึกษา และเหตุผลที่เป็นข้อเท็จจริงอีกประการหนึ่งก็คือ สมาชิกส่วนใหญ่ที่มีชื่ออยู่ในสมาคมก็ตกเป็นกลุ่มตัวอย่างที่ผู้วิจัยติดต่อกับทางมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยแล้ว

ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาเฉพาะผู้ที่มิมีบทบาทเป็นฆราวาสในปัจจุบัน การลาสิกขามีผลทำให้บุคคลมีบทบาทที่จะต้องผูกพัน สัมพันธ์กับสังคมกว้างขวางขึ้นกว่าเพศบรรพชิต บุคคลต้องมีอาชีพเพื่อการดำรงชีวิต อาจมีความสัมพันธ์เป็นระบบครอบครัว เป็นเพื่อนบ้านที่จะต้องรับผิดชอบเพิ่มขึ้นอย่างมากมาย สถานภาพทางสังคมในที่นี้ผู้วิจัยจำกัดขอบเขตเฉพาะ

อาชีพซึ่งเป็นหลักในการดำเนินชีวิต เพราะเมื่อทราบอาชีพและรายละเอียดพอสมควร ก็สามารถมองภาพพจน์ได้ว่า บุคคลนั้นมีฐานะทางสังคมอย่างไร นอกจากนี้ระดับการศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้บุคคลมีตำแหน่งทางการงานสูงต่ำเพียงใด ในที่นี้เราทราบแล้ว ว่าระดับทางการศึกษาคือพุทธศาสตรบัณฑิต และอาจเพิ่มเติมคือระดับชั้นสูงกว่า ซึ่งอาจเป็นประกาศนียบัตร หรือการดูงาน ในการศึกษาครั้งนี้จึงสอบถามประสบการณ์ทางการศึกษาเพิ่มเติมด้วย

ผลการศึกษากลุ่มฆราวาสหรือกลุ่มพุทธศาสตรบัณฑิต ดังกล่าวจากจำนวน 54 ราย มีดังนี้

5.1 อาชีพ โดยแยกเป็นอาชีพข้าราชการพลเรือน 35 ราย ข้าราชการทหาร 4 ราย ลูกจ้างประจำเป็นครู-อาจารย์ในวิทยาลัย และโรงเรียนเอกชน 13 ราย และเป็นลูกจ้างชั่วคราว 2 ราย

จากจำนวน 35 ราย ของข้าราชการพลเรือนมีสถานภาพเป็นอาจารย์สอนอยู่ในระดับอุดมศึกษา มหาวิทยาลัยต่าง ๆ 9 ราย ในสาขาปรัชญาภาษาศาสตร์ (บาลีและสันสกฤต) และสาขาโบราณคดี ตำแหน่งสูงสุดคือ รองคณบดี หัวหน้าภาค และอาจารย์ประจำระดับปี 4-5 ในชั้นต่ำ

จำนวนข้าราชการพลเรือนอีก 5 ราย เป็นอาจารย์สอนในวิทยาลัยครู ในโรงเรียนระดับสามัญศึกษา 5 ราย มีตำแหน่งเฉพาะเป็นศึกษานิเทศก์ 2 ราย บรรณาธิการกองหอสมุดแห่งชาติ 2 ราย นักวิจัยสนามกรมการเร่งรัดพัฒนาชนบท 2 ราย กรมการศาสนาอีก 8 ราย สำนักราชบัณฑิตยสถาน 1 ราย รวม 35 ราย

สำหรับอาชีพข้าราชการทหาร ปรากฏว่าทั้ง 4 ราย อยู่ในตำแหน่งอนุศาสนาจารย์ ซึ่งเป็นผู้ให้การอบรมสั่งสอนแนวทางพุทธศาสนาแก่ทหารชั้นผู้น้อยและผู้ที่อยู่ในราชการทหารโดยเฉพาะ มี 2 ราย ที่สังกัดราชการกองทัพบก และสังกัดกองทัพอากาศ

กองทัพอากาศอีกแห่งละ 1 ราย

ในจำนวน 13 ราย ที่เป็นครู-อาจารย์ในวิทยาลัยและโรงเรียนเอกชน
ปรากฏว่าสอนระดับพาณิชยการ 7 ราย ระดับอาชีวศึกษา (ช่างกล) 2 ราย และ
โรงเรียนทวศวิชาเวลาพิเศษ 3 ราย

มีเพียง 3 ราย ที่ยังคงเป็นลูกจ้างชั่วคราว (นักวิจัยสนาม) รวมทั้งสิ้น 54
ราย

ผู้วิจัยได้ศึกษาต่อไปว่าหลังจากได้ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิตแล้ว ได้มีการศึกษา
ต่อเพิ่มเติมอย่างไรบ้าง เพราะการศึกษาย่อมสัมพันธ์กับอาชีพตลอดจนสถานการณ์ที่ดำรง
อยู่ ผลการศึกษามีดังนี้

5.2 การศึกษาเพิ่มเติม พบว่าในจำนวน 54 ราย มีผู้ศึกษาต่อสูงกว่าระดับ
ปริญญาตรี คือ ระดับปริญญาเอกในสาขาปรัชญา 2 ราย ระดับปริญญาโท 37 ราย ได้
ปริญญาการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) 7 ราย ได้ประกาศนียบัตรพิเศษครูมัธยม (พ.ม.)
8 ราย

จากผลการศึกษาพบว่า อาชีพส่วนใหญ่เป็นครู-อาจารย์ถึง 35 ราย จาก
จำนวนทั้งหมด 54 ราย สำหรับ 9 ราย ที่สอนอยู่ในระดับอุดมศึกษานั้น ทุกคนพึงพอใจ
ในสถานภาพของตน เพราะได้สอนหนังสือตามที่ตนได้เรียนมา และความก้าวหน้าทาง
ตำแหน่งก็สูงขึ้นไปตามกาลเวลา สำหรับผู้ที่สังกัดในวิทยาลัยครู และโรงเรียนส่วนรัฐบาล
ก็พึงพอใจในความมั่นคงของชีวิต แต่มิได้สอนหนังสือตรงกับสาขาที่ตนจบมา ทั้งนี้เพราะ
สถานศึกษาคงกล่าวในทางปฏิบัตินั้นถือว่าผู้เป็นครูย่อมสอนหนังสือได้ทุกวิชา ท่านเหล่านี้จึง
สอนในวิชาต่าง ๆ ที่มีในหลักสูตร อาทิเช่น ภาษาอังกฤษ ภาษาไทย สังคมศึกษา และ
วิชาคณิตศาสตร์ มีอยู่ 13 ราย ที่ยังต้องการเปลี่ยนแปลงสถานภาพที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน
ท่านเหล่านี้สอนอยู่ในวิทยาลัยเอกชนระดับพาณิชยการและช่างกล และในโรงเรียนทวศวิชา

เวลาพิเศษ โดยเหตุผลเหมือนกันหมดว่า อยากรับราชการ เพราะรู้สึกมันคงกว่าที่เป็นอยู่ปัจจุบัน ซึ่งได้รับการเอาเปรียบจากเจ้าของโรงเรียนมาก รายได้ซึ่งได้จากค่าสอนไม่มาก ทั้งยังสอนหนัก อาทิตย์ละ 18 - 22 ชั่วโมง วิชาที่สอนส่วนใหญ่เป็นภาษาอังกฤษ ทุกคนอยากเปลี่ยนสถานที่แต่ก็ยังไม่หาที่ทำงานใหม่ไม่ได้ เมื่อสถานที่ราชการทั้งกรม กอง หรือกระทรวงศึกษาธิการ รวมถึงทบวงมหาวิทยาลัย เปิดรับสมัครตำแหน่งอัตราใหม่ ได้เคยสมัครทุกครั้งแต่ก็ได้รับความผิดหวัง เพราะคู่แข่งมีจำนวนมาก อีกทั้งในทางปฏิบัติก็มีคู่แข่งที่จบจากต่างประเทศ เช่น สหรัฐอเมริกา ออสเตรเลีย และอังกฤษ คู่แข่งนั้นก็ได้รับการคัดเลือกก่อน

จากผลการศึกษาเพิ่มเติม พบว่าหลังจากได้ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิตแล้ว มีผู้ได้รับประกาศนียบัตรพิเศษครูมัธยม (พ.ม.) 8 ราย และปริญญาการศึกษาบัณฑิต (กศ.บ.) อีก 7 ราย โดยที่ 15 รายนี้มิได้ไปศึกษาเพิ่มเติม ณ ต่างประเทศเลย กลุ่มทั้ง 15 คนนี้มีอาชีพหลักคือ ครู มีอยู่ 3 ราย ที่ได้ปริญญาการศึกษาบัณฑิต แล้วรับราชการกรมการศาสนา และอีก 5 ราย ที่รับราชการที่เดียวกันนี้เอง แต่ได้ประกาศนียบัตรพิเศษครูมัธยม

การศึกษาโดยใช้เวลาดังสี่ปีเต็มในมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และได้ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิต เมื่อจบการศึกษานั้นในทางปฏิบัติแล้ว ปรากฏว่ามีกระทรวงกลาโหมเพียงแห่งเดียวที่ยอมรับว่าเทียบเท่าปริญญาตรีเหมือนจบจากมหาวิทยาลัยอื่น ๆ เมื่อสอบเข้าไปเป็นอนุศาสนาจารย์แล้วก็ให้ยศ ร้อยตรี เรืออากาศตรี หรือ เรือตรี ทันที และเลื่อนตำแหน่งไปตามเวลาและความสามารถ แต่สำหรับหน่วยราชการอื่น ๆ ที่ต้องผ่านกฎของคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน (กพ.) ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิตไม่ได้เป็นที่ยอมรับเลย แต่ยอมรับปริญญาโทของพระภิกษุที่จบมาจากประเทศอินเดีย ซึ่งด้วยสาเหตุนี้เองน่าจะเป็นเหตุผลอย่างหนึ่งที่ทำให้พระพุทธศาสตรบัณฑิตที่พอจะมีค่าปัจจัยทางการศึกษาไปเรียนต่ออีกเพียง 2 ปี เพราะผลที่ได้รับนั้นแตกต่างกันมากอย่างเห็นได้ชัด จากการที่ปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิตไม่ได้รับการยอมรับดังกล่าว ฝ่ายคณะกรรมการการศึกษาของ

สงฆ์หาได้นิ่งนอนใจไม่ หากแต่มีการยื่นคำร้องขอให้พิจารณาหลักสูตร ตลอดจนชั้นตอนวิธี
การศึกษาต่อรัฐบาลตลอดมา เริ่มตั้งแต่ปี พ.ศ. 2514 ในสมัยนั้นจอมพล ถนอม กิติขจร
เป็นนายกรัฐมนตรี ร่างดังกล่าวนี้ได้รับการยอมรับตลอดมา เพียงแต่รอการพิจารณาใน
วาระสุดท้ายเท่านั้น แต่ก็จะงักหยุดไปเนื่องจากวิถีทางการเมือง ครั้นต่อมาในสมัยรัฐบาล
นายสัญญา ธรรมศักดิ์ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ม.ร.ว.เสนีย์ ปราโมช และนาย
ธานินทร์ กรัยวิเชียร ตามลำดับ ร่างดังกล่าวก็ต้องหยุดงักไปในวาระสุดท้ายที่จะออก
เป็นร่างพระราชบัญญัติทุกครั้ง ทั้งนี้ด้วยวิถีทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงไปหลายครั้งในช่วง
ระยะเวลาที่ไม่ยาวนานนักเช่นเดียวกัน ซึ่งทั้งนี้ก็เป็นที่ไปตามแนวความคิดของทฤษฎีการเปลี่ยน-
แปลงทางสังคม "โครงสร้างและหน้าที่" ซึ่งอธิบายไว้ว่า "...การเปลี่ยนแปลงอาจจะ
เกิดขึ้นหรือเริ่มต้นได้ในทุกส่วน และส่งผลสะท้อนไปยังส่วนอื่น ๆ ซึ่งต้องถูกระทบ
กระเทือนไปด้วย..."¹ ในที่นี้ มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอันเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์ใน
สถาบันศาสนาที่ถูกระทบกระเทือนเพราะวิถีทางแห่งสถาบันทางการเมืองดังกล่าว

การที่ปริญาพุทธศาสตร์บัณฑิตไม่สามารถนำไปปรับวุฒิสอบแข่งขันเข้าทำงาน
ของข้าราชการนี้มีผลทำให้พระจำนวนไม่น้อยที่พยายามศึกษาหาคุณวุฒิเพิ่มเติม ในทางปฏิบัติ
กล่าวคือ เข้าแข่งขันสอบเทียบวิชาครู พระภิกษุที่บวชเรียนมาระยะเวลาพอสมควรจะมี
หน้าที่สอนปริยัติธรรม จากบทบาทของการเป็นครูปริยัติธรรมนี้เองทำให้มีลัทธิที่จะสอบ
วิชาครู คือประกาศนียบัตรพิเศษวิชาครู ซึ่งมีชื่อย่อว่า พ.ม. ซึ่ง พ.ม. นี้เองนับเป็นวิธี
ทางหรือบันไดก้าวหนึ่งที่จะศึกษาเล่าเรียนต่อถ้าต้องการ ได้เคยกล่าวมาแล้วว่าพุทธศาสนา
นั้นมีลักษณะพิเศษที่แตกต่างไปจากศาสนาอื่น กล่าวคือ มีประเพณีการบวชการสึกเป็นของ
คู่กัน เป็นประเพณีที่เป็นไปคล้ายใจสมัคร โดยปกติคนไทยนั้นเมื่อบวชแล้ว ถึงจะเรียนไม่

¹อมร รัชสาสค์ย และชัตติยา กรรณสูต, ทฤษฎีและแนวความคิดในการพัฒนา
ประเทศ (เรียบเรียง), "การเปลี่ยนแปลงทางสังคม" โดย ประเสริฐ แยมกลิ่นพุ่ม
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2508, หน้า 470.

เรียนก็ศึกษาอยู่แล้ว แต่หากว่าเมื่อจบแล้วได้ปฏิบัติศาสนกิจ ได้ศึกษาเล่าเรียน และได้
 วิชาครูเป็นหลักไว้แล้ว เมื่อลาสิกขาซึ่งในทางปฏิบัติมักจะมีอายุมากแล้ว คือ อายุ 29 ปี
 ขึ้นไป งานที่ทำส่วนใหญ่คือ เป็นครู ซึ่งสอนหนังสือในเวลากลางวัน หากมั่นใจว่ายังมีใจ
 รักความก้าวหน้าก็จะพากเพียรดูหนังสือสอบเข้าเป็นนักศึกษาภาคค่ำของวิทยาลัยครู ซึ่ง
 เคยเปิดสอนอยู่เพียงแห่งเดียว คือที่วิทยาลัยประสานมิตร ใช้เวลาเรียนโดยมีวิชาครู
 พิเศษครูมัธยมเป็นพื้นฐาน ศึกษาเพิ่มเติมอีก 2 ปี ก็สำเร็จได้ปริญญาตรีทางการศึกษา
 บัณฑิต (กศ.บ.) ก็สามารไปสมัครสอบแข่งขันกับปริญญาตรีด้วยกันได้

5.3 ประสบการณ์หลังการทำงาน

หลังจากทำงานแล้ว ด้วยสถานภาพทางการงานที่เป็นอยู่มีผลให้กลุ่ม
 ตัวอย่างนี้มีประสบการณ์ในด้านการฝึกฝนอบรมและผ่านการปฏิบัติงานทั้งในประเทศและนอก
 ประเทศแตกต่างกัน ดังนี้

- 5.3.1 ผ่านการอบรมและฝึกหัดงานในสถาบันวิจัยภาษาตะวันออกและ
 วัฒนธรรมตะวันออก
- 5.3.2 ผ่านการอบรมและงานด้านศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ใน
 ประเทศสหรัฐอเมริกา อังกฤษ ฝรั่งเศส เยอรมนี และสวีเดน
- 5.3.3 ผ่านการอบรมด้านบรรณานุกรมที่ประเทศอังกฤษและอินเดีย
- 5.3.4 ผ่านการอบรมด้านภาษาสันสกฤตที่ประเทศอินเดีย
- 5.3.5 ผ่านการศึกษาอบรมด้านการพิมพ์ที่ประเทศฝรั่งเศส
- 5.3.6 ผ่านการอบรมด้านการวัดผลทางการศึกษาที่สภาการศึกษาแห่งชาติ
- 5.3.7 ผ่านการอบรมในโรงเรียนการประชาสัมพันธ์
- 5.3.8 ผ่านการอบรมวิชามัคคุเทศก์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหา-
 วิทยาลัย
- 5.3.9 ผ่านการอบรมการวิจัยแบบเบ็คเสร์จ์ระดับนักวิจัย สำนักคณะ
 กรรมการการศึกษาแห่งชาติ

จากผลการศึกษาในกลุ่มที่ลาสิกขาเกี่ยวกับอาชีพและการศึกษารวมทั้งประสบการณ์ที่ได้รับเพิ่มเติมภายหลัง เห็นได้ว่าเป็นความก้าวหน้าพอสมควร จากชีวิตที่เริ่มต้นในเพศสมณะ พระภิกษุ โดยใ้การศึกษาซึ่งก่อปรไปด้วยความอดทน มานะ พยายามพากเพียรอย่างแรงกล้าจนจบ และเมื่อทำงานก็มีสถานภาพที่น่ายกย่องพอสมควร การที่จะระบุให้ชัดเจนไปว่าสถานภาพของคนเหล่านี้ควรอยู่ในชนชั้นทางสังคมใด ผู้วิจัยไม่สามารถระบุได้เนื่องจากข้อมูลที่มีนั้นยังน้อยมาก และยากที่จะนำมาเป็นเกณฑ์บอกได้ว่า สูง กลาง ต่ำ อย่างไร ทั้งนี้เพราะถ้าจะพิจารณารายละเอียดแล้วจำเป็นต้องใช้ปัจจัยหลายอย่างในการกำหนด เช่น รายได้ วงศ์ตระกูล การศึกษา อาชีพ สำหรับกลุ่มฆราวาส กลุ่มนี้ผู้วิจัยไม่สามารถสอบถามได้ชัดเจนไปว่า มีรายไ้มากน้อยเพียงใด มีทรัพย์สินอื่น ๆ นอกเหนือจากรายได้เพียงใด ซึ่งนับเป็นจุดอ่อนของงานศึกษาชิ้นนี้เป็นอย่างหนึ่ง และถ้าแนวความคิดของคนไทยโดยทั่วไปยังไม่เปลี่ยนแปลงไปมากนัก ในส่วนที่ว่าข้าราชการเป็นอาชีพที่มีเกียรติ โดยเฉพาะการเป็นครู เป็นแม่พิมพ์ของชาติ เป็นอาชีพที่น่ายกย่อง แล้วจะเห็นได้ว่าผู้ที่จบพุทธศาสนบัณฑิตส่วนใหญ่ใช้ชีวิตของการเป็นครู ซึ่งผู้วิจัยเห็นว่า น่าจะเป็นครูที่ดี ทั้งนี้เนื่องจากช่วงชีวิตของการเป็นภิกษุสามเณรอันยาวนานนั้น การอยู่ในศีลซึ่งมีระเบียบวินัยมากกว่าคนธรรมดา ทำให้เป็นผู้มีบุคลิกภาพเฉพาะตัว ทำให้เป็นผู้มีจิตใจเยือกเย็น สุขุม ซึ่งเหมาะแก่การเป็นผู้สั่งสอนถ่ายทอดมวิชาความรู้แก่เด็กหรือลูกศิษย์ ในข้อเท็จจริงแล้วเห็นได้ชัดมาก คนทั่วไปมักจะมองหรือเห็นว่า ผู้ที่บวชมานานแล้วลาสิกขา มีบุคลิกภาพภายนอกซึ่งแสดงออกมาทางกิริยามารยาท การพูดจาแตกต่างจากคนอื่น ๆ ที่มีได้บวชเรียนมานานวัน ซึ่งพูดง่าย ๆ ว่า เรียบร้อย สงบเยือกเย็น อย่างไรก็ตามการศึกษาครั้งนี้ก็มีข้อจำกัดว่า เป็นกลุ่มเล็กไม่สามารถจะใช้วิธีสุ่มแบบการศึกษาค้นอื่น เช่น การศึกษาทางประชากรศาสตร์ได้ ทั้งนี้เนื่องจากเหตุผลประการที่หนึ่งก็คือ กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษานี้เป็นเพียงกลุ่มเล็ก ๆ ในสังคม ซึ่งมีสมาชิกอยู่ไม่มากนัก ประการที่สอง เป็นความจำเป็นที่ผู้วิจัยต้องศึกษาจากรายชื่อของศิษย์เก่าที่หาได้จากสำนักเลขาธิการของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และจากการช่วยเหลือของคณาจารย์ที่เข้ามาสอนในระดับบาลีอุดมศึกษาแห่งนี้ ซึ่งเหตุผลของความจำเป็น

ได้กล่าวมาในรายละเอียดแล้ว ประการที่สาม กลุ่มฆราวาสที่ศึกษานี้เป็นกลุ่มที่ยังคงมีความสัมพันธ์กับทางมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยโดยเข้ามาช่วยสอนในสาขาวิชาต่าง ๆ ดังนั้นกลุ่มที่นำเข้ามาศึกษาจึงตกอยู่ในกลุ่มพวก ข้าราชการ ครู-อาจารย์ เป็นส่วนใหญ่ ซึ่งทำให้เกิดข้อกังขาขึ้นได้ว่า นอกจากอาชีพดังกล่าวแล้ว ไม่มีอาชีพอื่นอีกเลยหรือผลการสอบถาม ผู้วิจัยพบว่า มีอยู่หลายคนที่เป็นนักการเมือง สมัครเข้าแข่งขันเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร บางท่านเป็นนายธนาคาร และมีอีกจำนวนไม่น้อยที่ประกอบอาชีพอิสระ เช่น ค้าขาย เป็นต้น แต่ข้อมูลเหล่านี้ได้รับน้อยมาก เพราะเป็นเพียงการบอกเล่าจากผู้ที่ถูกสัมภาษณ์ ซึ่งก็ไม่สามารถให้รายละเอียดมากนัก ดังนั้นกลุ่มประการหลังนี้จึงอยู่เหนือความสามารถของผู้วิจัยที่จะติดตามศึกษา นอกจากนี้แล้ว การศึกษาครั้งนี้ส่วนหนึ่งเป็นแบบสอบถามที่ส่งไปตามที่อยู่ที่ได้จากฝ่ายทะเบียนของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หลายฉบับที่กรอกแบบสอบถามไม่สมบูรณ์ ซึ่งอาจเป็นความบกพร่องของแบบสอบถามที่ทำให้ผู้ตอบสงสัยหรือไม่แน่ใจจึงไม่กรอกแบบสอบถามให้คืนมา อันทำให้การรายงานผลการศึกษานี้ขาดความสมบูรณ์ไป